

Christiaan van Lennep
Jeugdherinneringen

Bezorgd door Nop Maas

Inleiding

Wie in de negentiende eeuw het voorrecht had het landgoed Woestduin te bewonen waande zich in Arcadië, zoals de schrijver Jacob van Lennep opmerkte. ¹ De Amsterdammer Van Lennep huurde het landgoed voor zichzelf en zijn gezin van 1832 tot 1845. Men verbleef er van mei tot november. Een van de aantrekkelijkheden van de plek was dat belendende huizen door dierbare familieleden bewoond werden. Het Manpad, aan de overkant van de Leidschevaart, was eigendom van vader David Jacob van Lennep; het aan Woestduin grenzende Leyduin werd bewoond door Van Lenneps zus Antje en haar man H.A. van Lennep. Woestduin behelsde twee huizen, het grote en het kleine. Jacob van Lennep huurde eerst het grote huis, maar in 1841 verruilde hij dat voor het kleine. Het grote huis werd toen betrokken door Jacob Hartsen en zijn gezin. Terwijl hun echtgenotes en kinderen in de zomermaanden buiten woonden, konden Jacob van Lennep en Jacob Hartsen, directeur van een verzekeringsmaatschappij, natuurlijk niet in hun werk gemist worden. Voor hen was het buitenleven een aantrekkelijke verpozing naast hun werk in de stad.

Ook op jeugdige gemoederen maakte het verblijf op Woestduin veel indruk. Hartsens zoon Frederik Anthony merkt in zijn autobiografie *Nederlandsche toestanden* op, dat hij aan het zomerse verblijf op Woestduin de levendigste herinneringen van zijn jeugd bewaart en dat hij daar zijn liefde voor de natuurstudie opdeed. ² En ook Jacob van Lenneps zoon Christiaan laat zich in het hierna volgende autobiografische geschrift lyrisch uit over Woestduin.

Christiaan van Lennep werd op 14 mei 1828 geboren te Amsterdam. Zijn carrière verliep, zoals te lezen staat in zijn autobiografie, aanvankelijk niet erg voorspoedig. Het ging beter toen hij in het voorjaar van 1852

naar Nederlands Indië ging, waar hij deelgenoot werd in de firma Dorrepaal & Co. In 1873 - zijn ouders waren toen al dood - kwam hij terug naar Nederland, waar hij enige tijd wethouder was te Hilversum. In 1884, tijdens de suikercrisis, trad hij weer op in het handelsleven. In 1888 werd hij directeur van de Dorrepaalsche Bank en van de cultuurmaatschappij Vorstenlanden. Christiaan van Lennep overleed op 18 augustus 1908 te Den Haag. [3](#)

Dat Christiaan van Lennep in 1905 zijn levensherinneringen tot aan zijn vertrek naar Indië opschreef had zonder twijfel te maken met het plan dat toen ontstond voor een biografie van Jacob van Lennep. Christiaan en zijn enige toen nog levende broer Maurits stimuleerden Maurits' zoon Maximiliaan Frederik om dat boek te schrijven. Christiaan heeft de publicatie van *Het leven Mr. Jacob van Lennep* in 1909 echter niet meer meegemaakt (een tweede druk verscheen in 1910).

Een aantal gegevens die Christiaan van Lennep voor zijn neef noteerde is gebruikt voor de biografie van Jacob van Lennep. Maar lang niet alles. Soms voerde datgene wat Christiaan te berde bracht te ver voor een biografie van Jacob van Lennep, bijvoorbeeld als hij een beeld schetste van de huishouding en de daarbij horende leveranciers op Woestduin; soms won de discretie het bij de biograaf. Christiaans faillerende werkgever Carp figureert in de biografie slechts onder zijn initiaal, laat staan dat daar het pikante gegeven vermeld wordt dat Jacob van Lennep deze vrome oplichter in zijn *De lotgevallen van Klaasje Zevenster* opvoerde als het personage Bleek. De herinneringen van Christiaan van Lennep leveren al met al nog heel wat onbekende details over het leven van Jacob van Lennep, een van de populairste auteurs van de negentiende eeuw. In Christiaans jonge jaren was Van Lennep razend populair wegens zijn toneelstukken in verband met de Belgische opstand, zoals *Het dorp aan de grenzen* (1830) en *De roem van twintig eeuwen* (1831); hij was een gerespecteerd dichter vanwege zijn sinds 1828 verschijnende *Nederlandsche legenden*; en hij was een van de meest geliefde romanciers met werken als *De Pleegzoon* en *De roos van Dekama*.

Uiteraard geven de herinneringen in de eerste plaats een beeld van

Christiaans eigen leven. Zo beleven we mee hoe hij in 1848 als vrijwilliger door Amsterdam patrouilleert tijdens het ‘Glazenmakersoproer’ en reizen we met hem mee naar Amerika, waar hij meer succes heeft in de liefde dan in de handel. Maar uit zijn beschreven bladen rijst vooral een monument op voor wat hem het meest aan het hart gebakken was: zijn bewonderde vader en het aardse paradijs Woestduin.

Wijze van uitgave

Het handschrift - waarschijnlijk een afschrift door iemand anders dan Christiaan van Lennep - bestaat uit een 4° cahier, waarvan 116 bladzijden beschreven zijn. Het cahier kwam via Christiaan van Lenneps schoonzoon E.D. Haitsma Mulier in het bezit van Haarlems oud-burgemeester L. de Gou. Diens weduwe vroeg onlangs aan Mr. M. Enschedé wat zij het beste met het cahier kon doen. Enschedé raadpleegde Jhr. H.S. van Lennep, de genealoog van de familie van Lennep, en A.G. van der Steur, de voorzitter van de redactie van het *Jaarboek Haerlem*. In dit overleg werd besloten tot publicatie in het *Jaarboek Haerlem* en deponering van het originele cahier (en enkele brieven van Christiaan van Lennep uit zijn Indische tijd die geen verband houden met zijn jeugdherinneringen) bij het familiearchief Van Lennep in het Amsterdamse Gemeentearchief.

In beginsel is het handschrift diplomatisch weergegeven. Foutieve en inconsequente spellingen zijn gehandhaafd, ook al omdat ze niet echt problemen opleveren voor de lezer. Verkeerd gespelde namen worden in hun correcte vorm opgenomen in het register. Ter bevordering van de leesbaarheid zijn afkortingen stilzwijgend opgelost. In een aantal gevallen zijn leestekens stilzwijgend toegevoegd. Soms schrijft Van Lennep een kapitaal, waar wij een trema zouden gebruiken (‘ingeEnt’ voor ‘ingeënt’); in dergelijke gevallen wordt een trema gebruikt. Andere ingrepen in de tekst zijn gemarkeerd door vierkante haken. Passages die voor de hedendaagse lezer wellicht onduidelijkheden herbergen zijn geannoteerd. Om de annotatie niet al te zeer te belasten is

aan de tekst een personenregister toegevoegd, waarin ook enkele personalia verstrekt worden, voorzover die zijn achterhaald. Behalve van de gebruikelijke naslagwerken is bij de annotatie veelvuldig gebruik gemaakt van de volgende werken:

[Henrick van Lennep], *Genealogie Van Lennep* . [Naarden 1988].
Ik zoû U gaarne meer schrijven. Brieven van Jacob van Lennep aan Willem Veder . Uitgegeven met inleiding en commentaar door doctoraalwerkgroep KML 4 [...]. Interne publikatie Instituut voor Neerlandistiek van de Universiteit van Amsterdam 1984.

M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep* . Amsterdam 1909.

Mijn dank gaat uit naar H.S. van Lennep en A.G. van der Steur die op diverse manieren behulpzaam waren bij de totstandkoming van deze bijdrage.

Mijn herinneringen

Het is op dringend verzoek van mijn broeder Maurits dat ik op ruim 77 jarigen leeftijd de herinneringen uit mijn jeugd neerschrijf. Zij hebben alleen, ofschoon onbeduidend, voor hem belang omdat wij tot ons 14den jaar altijd samen waren en met elkander hebben geleefd. Voor anderen hebben zij geen waarde.

Ik ben geboren te Amsterdam op de Prinsengracht No 866 den 14den Mei 1828 van Mr. Jacob van Lennep en Jonkvrouw Henriette Sophia Wilhelmina Röell. Ik werd gedoopt door Ds. Prins in de Amstelkerk en kreeg de naam van Christiaan naar mijn (oudover)grootvader Christiaan van Orsoy, wiens dochter Hillegonda, die ik tante Gonne noemde mijn peettante was.

Ik moet een zwak kindje zijn geweest, had voortdurend stuipen en schreeuwde mij een breuk. Mijn tante Antje vertelde mij 45 jaar later dat zij en Mevrouw Cootje Hartsen, toen jonge meisjes, op het Manpad mij beurtelings uit de wieg namen, denkende dat ik den avond toch niet zou

halen, maar onkruid vergaat niet.

Mijn oudste herinnering is de intocht in Amsterdam van den Prins van Oranje na den tiendaagschen veldtocht. [4](#) Papa had blijkbaar een kamer gehuurd in de Kalverstraat of een plaats gekregen voor een raam, want men was destijds niet zoo royaal als tegenwoordig om kamers te huren om een intocht te zien. Papa was toen al zóó populair door zijn ‘Dorp aan de Grenzen’, zijn ‘Roem van 20 eeuwen’ en zijn Legenden dat hij bij een van zijn leveranciers wel een raam gratis heeft kunnen krijgen. Hoe dit ook zij, ik zat 3½ jaar oud voor het raam en zag den Prins staande in zijn rijtuig en Papa als Kapitein van de Schutterijen er naast loopende en het laatste zal mij zóó opgevallen zijn, dat ik wel ‘Kijk daar loopt Papa’ geroepen heb en die bijzonderheid mij meer doet herinneren dan de intocht zelve.

Uit die kinderjaren herinner ik mij levendig grootvader Röell, de vroegere vertrouwde Minister van Koning Louis Napoléon, destijds Kanselier van de orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij woonde in een dubbel huis op de Heerengracht tusschen de Utrechtschestraat en Reguliers Gracht aan de schaduwzijde. Mama ging dikwijls met ons daarheen om Tante Sophie en Christine te bezoeken. Mijn ouders gingen er Zondags dineeren en dan speelde Grootpapa met ons even als Henri IV met zijn kinderen. Na het dessert ging hij op handen en voeten met ons op zijn rug rond de tafel; wij moeten dus al heel klein geweest zijn. Hij was een zware lijder aan rhumatiek waaraan hij in 1835 in zijn 68ste jaar overleed. Hij haatte den grooten Napoléon, en die haat was wederkeerig. Ce monsieur Le Roule veut jouer le Mucius [5](#), zei de Keizer. Toen Grootpapa met Koning Louis Napoléon naar Parijs ging [6](#), nadat deze door zijn broeder opgeroepen werd, was het wachtwoord gegeven, want hij werd eenvoudig genieerd [7](#), wel aan het Hof ontvangen maar geen enkele maal door Keizer Napoleon aangesproken die hem altijd op de audienties met een nijdigen blik voorbijging.

Toen Napoleon in 1811 in Amsterdam kwam [8](#) zag Mama hem door de grachten varen, maar toen zij op het bal in Felix Meritis gevraagd werd, gaf Grootpapa geen toestemming tot Mama's groote teleurstelling. Zij was toen 19 jaar oud. Het is jammer dat geen der zoons of kleinzons van Grootpapa Röell zijn leven hebben beschreven. Hij was een geniaal

staatsman van onkreukbare eerlijkheid, hetgeen in die dagen een zeldzaamheid was. Om zijnen invloed op Koning Louis en zijn Vaderlandsliefde haatte Keizer Napoleon hem.

Op mijn 4de of 5de jaar ben ik tegen de scherpe poot van een kast gevallen, zoodat ik een diepe wond in het voorhoofd kreeg, waarvan ik nog steeds het likteeken draag. De wond bloedde geweldig en ik zie het bloed nog in mijn hals stroomen. De chirurgijn Krieger Schumer behandelde de wond slecht en mijn vriend Dr. Einthoven te Semarang stelde mij voor de wond te heropenen en weer te heelen zonder dat een likteeken overbleef, maar ik bedankte er hartelijk voor.

In 1830 of 1831 verhuisden mijn ouders naar de Heerengracht [9](#) bij den Amstel aan de zonzijde. In 1832 betrokken zij 's zomers Woestduin. Vóór die tijd logeerden wij op het Manpad en in het jaar 1831 [op] het buitengoed Warnsborn bij Arnhem bij mijn oom Willem Röell, oudste broeder van Mama. Papa dichtte daar de 4de en 5de Voorzangen van den Strijd met Vlaanderen [10](#). De tolgaarder op Warnsborn heette van Minkelen en hij had twee mooie dochters die oom Willem protégéerde. Het overlijden van mijn broertje Willem Anne op 12 April 1833 aan de kinkhoest herinner ik mij ook zeer goed. Onze docter Willet was niet te vinden en zoo haalde onze kindermeid Mietje Reurentrop den apothekar Meetsma, hoek Heerengracht en Vijzelstraat, die zei dat hij nog nooit een meid zoo hard had zien loopen als Mietje.

Met diezelfde Mietje gingen wij 's middags een grachtje omwandelen en bij die gelegenheden begon mijn hart voor 't eerst in liefde te blaken, - later was dat wel nog meer het geval - voor Marietje van Lennep, een meisje ook in 1828 geboren. Haar en onze kindermeid waren kennissen en zoo wandelden wij dikwijls met elkander. Marietje en ik hadden hevige dispuuten over de kwestie of men Utrechtsche of Uitersche Straat moest zeggen. Wij hadden geleerd Uitersche en noemden Utrecht Uitert omdat het toen bij veel Amsterdammers de gewoonte was. Wij hadden beiden gelijk, zooals weer meer het geval is, maar geen van beiden gaf toe, ook geen vreemd verschijnsel. Zij trouwde later met den Heer Jacob van Sypenstein.

Mietje Reurentrop was een flinke kindermeid, die ons goed onder appèl had en dat was niet gemakkelijk. In de kinderkamer werd 's avonds één

smeerkaars gebracht die telkens moest gesnoten worden [11](#). Het was een stinkende verlichting en die niet luxueus was, maar men deed het er meê en Mietje kon bij zulk licht een draad door het oog van haar naald steken. Er stond een kacheltje, met een ijzeren hekje er om, en waarin alleen turf gestookt werd, zoo als trouwens in al de andere kachels. Het was dan ook overal bitter koud. Steenkolen werden in de kachels niet gebrand en zijn, voor zover ik mij herinner, nooit in huis geweest. Mietje trouwde later met een braven blokkenmaker, Aris genaamd en kreeg maar één kind, een jongen, die goed onderwijs kreeg op de lagere school en vooral van mijn broeder Maurits, zoodat hij later onderwijzer kon worden en het zelfs tot hoofd ener school bracht. Zijn moeder heb ik teruggezien in 1873, na mijn 21jarig verblijf in Indie. Zij kwam bij ons koffie drinken in het Amstel Hotel en ik had er plezier in met haar over den ouden tijd te praten en hoe zij, toen zij genoeg koffie gedronken had, het kopje dwars in het schoteltje legde, hetgeen beteekent “voor mij geen drop meer.” Zij bleef uren lang zitten, zoodat ik er op uit ging waarna zij aan mijne vrouw vertelde van mijn kwâjongens streken en dat mijn broeders en ik bengels waren.

Zij werd na haar huwelijk opgevolgd door Koos Dwingers een lelijke meid en vrij onbeduidend. Zij stierf bij ons in huis op de Keizersgracht bij de Leidschestraat. In dat huis hadden wij ook een werkmeid, die wij den bijnaam van tapir gaven omdat zij precies op dat dier geleek en dus geen schoonheid was. Daar zorgde Mama wel voor!

Ik weet niet wie mij lezen geleerd heeft, maar het eerste boekje dat ik gehad heb was de geschiedenis van Joseph en zijn broeders [12](#). Vóór dat ik een ander boekje kreeg moest ik Joseph in al zijn geuren en kleuren aan mijn ouders vertellen. Ik was toen 5 of 6 jaar oud. Papa en Grootpapa konden al op hun 3de jaar lezen en schrijven! Wij hadden destijds een bonne, een aardig jong meisje, Lonne Smies, aangenomen dochter van den schilder Smies, die aan Papa les in het teekenen gaf en met hem de schermen voor Papa's tooneeltje [13](#) beschilderde. Lonne kwam alleen over dag en als zij des namiddags om 4 uur - men dineerde in dien tijd om half vijf - naar haar vader's huis ging moest zij door Papa vergezeld worden, omdat een zekere Vas Concellos, consul van Portugal haar op straat aansprak, waarover zij zich bij mijn ouders had beklaagd.

Die Vas Concellos had prachtige oogen en gitzwart hair en was la pluie et le beau temps bij de Amsterdamsche dames [14](#).

Lonne Smies is later getrouwd met den makelaar Calkoen, een der weinigen, die destijds een hoed van lage drukking droeg. Zij gingen op de Achtergracht wonen en als wij bij hen aten trof het ons dat hij dien hoed ophield en alleen onder het voor- en nagebed afzette. De oude Smies is bij mij alleen bekend uit het tekeningetje op het titelblad van Papa's Akademische Idyllen [15](#).

Later kregen wij onderwijs van Meester Kors en Meester Mouwer. De eerste was Roomsch catholiek en het is mij en mijn broeders altijd een raadsel geweest, wat Papa heeft kunnen bewegen een Roomsche voor het onderwijs in de Vaderlandsche geschiedenis te nemen. Mijn ooms van het Manpad kregen ook les van Kors, ten minste Arnout en Herman, zoodat Grootpapa er ook geen kwaad in zag een Roomsche meester te nemen. Men moet niet uit het oog verliezen dat de Syllabus [16](#) toen nog niet was uitgevonden en de kloof tusschen Roomschen en Protestanten veel minder wijd was dan daarna.

Meester Mouwer was een degelijk en goed onderwijzer, dien ik door mijn gaan naar Indië uit het oog heb verloren, maar heel oud moet geworden zijn.

De liefelijkste herinneringen uit mijn jeugd zijn verbonden aan het heerlijke Woestduin met zijn prachtige boomen, rechte statige lanen en slingerpaden, vijver, seringen en jasmijnen laantjes, moestuin en boomgaard met keur van ooft. Wij gingen gewoonlijk in het begin van Mei naar Woestduin en bleven er tot half November. Er was toen nog geen spoorweg [17](#) zoodat wij in een groote char à bancs naar buiten reden en in November op dezelfde wijze terugkeerden. Op de achterste bank zaten mijn ouders met Saar tusschen hen in, dan daarover drie meiden, waarvan de keukenmeid een schotel met een mooie gebraden ossenrollade op haar schoot hield. De Heer Lardner en de jongens waren op de voorste bank en de kattedak verdeeld. Het rijtuig stopte te Halfweg waar de dampende paarden te drinken kregen en te Haarlem voor het Hotel van Peters bij de Amsterdamsche Poort, welke Peters een diligence naar den Haag liet loopen, waarvan de bijzonderheid was dat de drie paarden altijd galopeerden.

Die Peters herinnert mij een verhaal uit Papa's studententijd toen hij van Amsterdam naar 't Manpad wandelde en achterop werd gereden door een wagentje waarin drie vrienden van hem zaten, die hem bespotten. Achter hen reed echter een boerenwagen met flinke paarden waarin Papa zich onder stroo verborg en voor een fooi den boer overhaalde het wagentje voorbij te rijden; dat gebeurde en hij zat vóór Peters zijn pijp te rooken toen zijn vrienden aankwamen. Wat bl...m waar kom jij vandaan? vroegen zij. Och! Zei Papa, ik ben de bijpaadjes geloopt!

Woestduin was voor ons een aardsch paradijs. Wij voerden er een boel kattenkwaad uit en waren in de buurt, Heemstede, de Glip en Bennebroek, berucht. De van Lenneppen van Woestduin stonden in slechter reuk dan die van Manpad, ofschoon mijn jeugdige ooms ook bengels waren.

Wij hadden eerst [18](#) een luie bruine ezel voor een zware chees. Reden wij met den ezel en zag Zwarte Leen ons aankomen, dan verschool hij zich in 't hakhout en sprong in eens met vervaarlijk geschreeuw voor den dag zoodat de ezel vooruit stoof. Zwarte Leen was de eenige arbeider op Woestduin en deed niets als harken, dat niet veel beteekende omdat de meeste lanen begroeid waren. Wij noemden hem zoo omdat hij gitzwart hair en dito oogen had. Hij trouwde met een mooie boerin en woonde buiten het achterhek van Woestduin. Op de steenen pilasters van dit hek stond "Teylinger bosch" [19](#) maar dat staat er niet meer.

De bruine ezel en chees werden in 1839 verruild met een nieuw wagentje met 2 banken dat te Bennebroek gemaakt is bij den wagenmaker Stam en den smid Ludestras, en de tuigen bij Wakker, schoonzoon van den behanger Rijfkogel. Die tuigen waren van geel leder en een geschenk van den Heer Witsen Straelman Heer van Deutz te Haar of ter Aar en Zevenhoven, ouden adoreteur of, zoo als men toen zeide, beau van Mama. Wij kregen toen 2 ezels die gehuurd werden van de ezelmelkerij in Amsterdam en elk jaar verwisselden, zoodat wij niet altijd even goed ingespannen waren. Eens hadden wij een span dat geweldig hard liep en waarvan de bijdehandsche een rond gat in het oor had en den naam van den jongen Vries droeg. Dit dier behoefde nooit geslagen te worden en nooit meer heb ik zoo'n hardlopende ezel gehad of gezien. Hij was zijn naam ontrouw want van koppigheid was bij hem geen sprake. De ezels

liepen in de wei, maar ik voerde ze goed met roggebrood. Als ik ze uitgespannen had dan nam ik de hoofdstellen niet af maar stond op de bloote ruggen der ezels en holde door de boomgaard naar de wei. Ik begrijp nog niet dat ik bij die kunsten nooit mijn nek gebroken heb, maar ik ben later in Indie altijd een goed en vermetel ruiter geweest.

Onder onze vermaken was de kermis te Haarlem, waarheen wij met Mama gingen in de trekschuit die voorbij Woestduin voer. Een van ons hield dan de wacht aan de Manpad's brug om het jagertje die op zijn hitje de schuit voorttrok 'volk meê' toe te schreeuwen, waarop de schipper de schuit aan den oever meerde. De trekschuiten waren wel gezellig; zij gingen niet hard, maar men was toen niet zoo gejaagd als tegenwoordig en men zat er beter & ruimer dan in de 1ste Klasse van de Hollandsche Spoor tusschen Amsterdam & Hilversum.

Gedurende de kermis was er gewoonlijk een circus op het Hazenpatersveld [20](#). Ik herinner mij, dat ik eens op dat veld wedrennen zag van romeinsche zegenwagens bestuurd door mannen en vrouwen in romeinsch costuum. De vrouwen waren haar hartstochten niet meester en sloegen met de zweep op elkander als de eene de andere in de wielen reed om vóór te komen.

Wij woonden te Woestduin eerst in het groote huis en later in 1841 in de gewezen oranjerie die tot woonhuis was ingericht en het voorrecht had de boomgaard te bezitten. Dit werd het kleine huis genoemd. In het groote kregen wij een gouverneur, den Heer Leopold James Lardner die ons als volgt door Papa was aangekondigd.

Als wij 's middags met Papa gingen wandelen deed hij ons in den regel verhalen uit 'de Mille et une Nuits' [21](#). Eens op een keer zei hij ons dat wij hem niet meer van de geschiedenis van 'Le petit Bossu' [22](#) mochten vragen, omdat de gouverneur die wij zouden krijgen een bochel had. Een paar dagen later verscheen hij en werd door mijn ouders en ons in den tuin achter het huis ontvangen. Dat was in 1836. Hij was een heel klein mannetje ongeveer 4 voet hoog met een flinke bochel maar een intelligent uiterlijk. Maurits en ik waren niet veel hoger dan hij en wij namen hem, als kinderen doen, niet heel vriendelijk en met uitdagend blikken, op. Maurits, die 6 jaar ouder was, was de eerste die het woord voerde en aan Lardner wilde toonen dat hij, in ieder geval op het punt

van hardloopen zijn meerdere was. Achter den tuin keek men op een vrij hoogen en steilen heuvel, die wij de groene berg noemden in tegenstelling van een hoogen zandheuvel buiten het hek van Woestduin bekend onder den naam 'den witten Berg'. Maurits daagde alzoo Lardner uit om met hem den groenen Berg te berennen om te zien wie er het eerst boven op was. Lardner nam de uitdaging aan en toonde dat hij in weerwil van zijn korte beentjes weergasch hard kon loopen want hij sloeg Maurits dat het een aard had. Dat gaf wel niet veel, maar toch eenigen eerbied voor den man die onze vrijheid aan banden zou leggen en dien wij als onzen natuurlijken vijand bleven beschouwen. Hij bleef 't mikpunt van onze spotzucht, maar hij was veel geestiger dan wij en toen Maurits hem o.a. eens vroeg of hij soldaat geweest was antwoordde hij dadelijk heel gevat: 'Nee, ezel! kan jij van kromme boomen rechte planken zagen.'

Den volgenden morgen na Lardner's komst begonnen de lessen in de leerkamer met zijn goudleeren behangsel van Arras een hertenjagt voorstellende hetwelk jaren daarna door een der latere eigenaars Crommelin of Volckert Barnaard te gelde werd gemaakt. De barbaar! Ik herinner mij dat Lardner mij op dien eersten morgen vroeg of ik al wat aan het fransch gedaan had, waarop ik met groote pedanterie antwoordde: o, ja! Als of ik al in die taal volleerd was. Daarop zeide hij dat ik dan maar eens op de lei het werkwoord 'être' moest vervoegen, waarbij ik het akelig aflegde. Lardner was in alle opzichten een merkwaardig man. Hij was in Haarlem geboren van zeer respectable Engelsche ouders van goeden afkomst, maar die het was tegengeloopen. Zijn vader woonde als weduwnaar te Dusseldorp met zijn twee dochters Caroline en Angela, waarvan de eerste later trouwde met den Heer de Stael, een neef van de beroemde Madame de Stael terwijl de andere, die een beauty was, met haar neef Dennys, officier in het Engelsche leger huwde. Aan zijn natuurlijken aanleg om talen te leeren had hij het te danken dat hij behalve Engelsch beeldig fransch sprak en mooier Duitsch dan de meeste Duitschers. Hij leerde nog Zweedsch en Deensch toen hij later in 1845 door bemiddeling van Papa aan het British museum te Londen werd geplaatst voor de Hollandsche Zweedsche en Deensche boeken en daar zeer gezien was om zijn kundigheden en geest. Hij gaf

ons goed les in de Geschiedenis en Aardrijkskunde, maar in mathesis was hij geen licht, zoodat wij daarin bij hem niet op de goede school waren en mij zulks opgebroken heeft daar ik in de sciences exactes een ezel gebleven ben. Van zijn kennis in de hollandsche taal en geschiedenis maakte Papa al spoedig gebruik om tesamen met hem de leeken Spiegel uit te geven. [23](#)

Hij leerde ons de Algemeene geschiedenis door ons voor te lezen uit Lamé Fleury [24](#), heel onderhoudende deeltjes voor kinderen geschreven en later uit de Ségur's geschiedenis [25](#). Uit dit laatste dikteerde hij ons en wij hadden een razende moeite om hem bij te houden.

Lardner had een schrandere en mooi gezicht met intelligente oogen en mooi zwart hair. Hij was zeer gesteld op zijn toilet, droeg altijd een glimmende hooge hoed en dito laarzen en eens dat hij een stuk pantervel gekregen had, liet hij daarvan een warm wintervest met glazen knopen maken. Hij was van verliefde complexie en o.a. doodelijk van Suzette Tra-Kranen, Later Mevrouw Cruys - een vriendin van Saar, die elke zomer in de vakantie op Woestduin logeerde, op de accordeon speelde en aardige fransche liedjes zong. Ik geloof niet dat hij zich declareerde, zijn bochel was hem een drawback. Later trouwde hij met zijn nichtje Dennys, bij wiens vader, die wijnkoper in Londen was, hij inwoonde toen hij in betrekking was in het British Museum. Dat nichtje had vuurrood hair en maakte haar man steenongelukkig. Hij stierf kort na mijn vertrek naar Java ten gevolge van een val uit de eerste verdieping, waaruit hij in een aanval van heete koorts gesprongen was.

Lardner was ondermeester geweest op de beroemde school van Scholten te Haarlem, waar de jongens goed onderwijs kregen, en voordat hij bij ons kwam was hij gouverneur geweest van de kinderen van Generaal Perponcher, de schrijver van 'Les veillées du Chateau' [26](#) en een van de helden in het hollandsche leger bij Waterloo. Eens op een keer dat Maurits en ik met Lardner uit het hek van Woestduin in de Manpadslaan kwamen, zagen wij twee jongelui Copiers uit Haarlem te paard aanrennen. Zij kenden Lardner van de school van Scholten en hielden hun paarden in. Het was een snikheete dag en het zweet brak hun uit. De Copiersen waren rijk maar belgische parvenus en in Haarlem niet gezien.

Tot onze verbazing behandelden zij Lardner heel familiaar, ofschoon zij minstens 10 jaar jonger waren dan hij, en toen een van hen zeide, als of het een groote merkwaardigheid was: mijn hemd kleeft aan mijn g.t, zei Lardner dood leuk, 'trek het er dan af' hetgeen ons, kinderen, natuurlijk deed schateren en aanleiding gaf dat wij het aan tafel vertelden.

Ik geloof dat ik 11 jaar [27](#) was toen Lardner mij in de vakantie mede nam naar Dusseldorp om bij zijn vader te logeeren. Wij reden van Amsterdam weg in de diligence van van Gend & Loos en kwamen eerst 30 uren daarna te Dusseldorf aan erg vermoeid, want men zat ellendig in die wagens. Wij werden allerliefst ontvangen. De oude Heer Lardner was een goede zestiger met een Engelsch aristokratisch gezicht en de beeldige Angela nam mij dadelijk onder hare bescherming en stond mij haar slaapkamer af. Van Caroline herinner ik mij weinig, waarschijnlijk omdat zij zich met mij niet bemoeide. De oude Heer woonde in een flink huis op de Cranz platz, zoodat hij het blijkbaar goed kon doen. Wij gingen dagelijks wandelen en ik maakte kennis met de zoons van generaal Pritzelwitz en zag ook Prins Carl den broeder van den lateren Keizer Wilhelm I. Dikwijls gingen wij 's middags muziek hooren in een grooten tuin, waarvan de gérant, een groote kerel met een bochel, dikwijls door Lardner - vermoedelijk uit sympathie - werd aangesproken. Ook was ik eens op de repetitie van een van die groote Rheinische Concerten, waar wel 500 executanten waren, en die door den hollandschen componist Lubeck gedirigeerd werden. Ik was daarbij niet zoo zeer getroffen door de muziek als wel door de omstandigheid dat er een fout gemaakt werd, zoodat Lubeck liet ophouden; tot drie maal toe werd herhaald, tot klimmende woede van Lubeck, die eindelijk op den valsch spelenden violist toeliep en een muzieknoot, die op een verkeerde regel stond veranderde. Dat kon die arme violist niet helpen maar het prouveerde voor het gehoor van den dirigent. Ik heb 30 jaren later met zijn zoon, hoofdofficier in het Nederlandsch Indische leger kwestie gehad over de liquidatie van den boedel van Maffioli del Castaletta, een koffieplanter in de residentie Soerakarta, met wiens dochter hij getrouwd was.

Het lelijkste wat mij te Dusseldorp overkwam was dat ik gevaarlijk ziek werd aan zenuwzinkenkoorts, wat men tegenwoordig typhus noemt. Ik

schijn op den dood te hebben gelegen en in de heete koorts had ik al de Engelsche plaatjes van Angela, die aan het behang waren vastgespeld, weggeslagen. Men sliep toen reeds in Duitschland en Engeland in ledikanten zonder gordijnen. Bij ons werd men achter zware gordijnen weggestopt, uit vrees, dat men slapende versche lucht mocht inademen. Dat is voor een rechtgeaard hollander en voor een baker het gevaarlijkste wat een mensch kan overkomen. Dr. Arndt genas mij en uit dankbaarheid dat ik medegewerkt had om te herstellen nam hij mij op een zekeren middag met zijn rijtuig mede naar zijn buitenplaats. Oom Henk van Lennep bracht mij van Papa en passant tien gouden tientjes om Dr. Arndt te betalen. Gedurende mijn verblijf te Dusseldorf gingen wij een dagje naar Elberfeld.

Als wij te Woestduin waren gingen wij met Beth en Henrik in het rijtuig van oom Henk op cathegesatie bij Dominée Beets te Heemstede, wat wij heerlijk vonden, want de minzame man was een interessante docent en las ons na de les verzen van hem voor en gaf ons in zijn tuin heerlijke appelen en peren. Alle zondagen gingen wij bij hem ter kerke en zaten in een bank over Grootpapa en zijn zoons. In diezelfde bank zat de notaris Commelin, die zoo valsch zong dat mijn ooms hem de gebarsten orgelpijp noemden. In een bank lager zat een lange, oude, lelijke isegrim, die als hij in zijn bank kwam, een geruimen tijd, achter zijn hoed bad, vóór hij ging zitten.

Lardner had veel Engelsche vrienden in Amsterdam gemaakt zo als Scott, de gouverneur van de jongens Hooft van Geresteyn, later mede oprichter van de Navorscher [28](#), Naylor, die een boekwinkel had en veilingen van Engelsche boeken bestuurde. Flowers, Lee enz. Met die heeren had hij een Engelsche soirée opgericht, waaraan Papa ook deelnam.

De Vinkenbaan op Leyduin [29](#) was voor mij - een hartstochtelijk vinker - een bron van genoeg. Vóórdat het koffiedrinken afgelopen was holde ik naar de baan en bleef daar tot eenige minuten voor 2 uur want dan begonnen Lardner's lessen weer. Ik was geen onbeteekenend persoon aan de vinkenbaan, want ik zag de vinken boven de hooge boomen van Leyduin aankomen voordat de keep ze zag en mocht iemand, die niet met het vinken bekend is, dit lezen, dan deel ik hem mede dat er buiten

het huisje in een kooitje een keep [30](#) zit die schreeuwt zoodra hij vinken ziet. De vinker 'Bart Leuven' had mij den bijnaam 'de keep' gegeven en toen ik 25 jaren later, uit Indie terug gekeerd, bij hem op de baan van Zeerust [31](#) kwam vroeg hij mij dadelijk of ik nog de 'keep' was. Ik was het gelukkig nog en kan op mijn tegenwoordigen leeftijd nog ongeloofelijk ver zien. Na Grootpapa's dood is de baan op Leyduin verhuurd aan Mr. W. Van der Vliet en toen ik in 1873 daar uit oude affectie een bezoek bracht vond ik een vreemde vinker en muren waar de wtkwast flink was overheen gegaan. Nu waren die muren vóór mijn vertrek naar Indie in 1852 zwart van de grieksche, latijnsche en hollandsche verzen van Grootpapa, Papa, oom Jan, de Génestet en anderen en toen ik den vinker vroeg naar de reden van hun verdwijnen antwoordde hij mij dat Mevrouw Van der Vliet had last gegeven er de wtkwast overheen te halen, want had ze gezeid het was zoo'n vieze boel!!! Met een kreet van verontwaardiging snelde ik den vinkenbaan uit naar Zeerust om in de armen van Bart Leuven los te barsten, over zulk een schandelijk vandalisme. Ja zei Bart, 'ze vangen er ook niks op Leyduin'!

Bart Leuven was een type en beroemd als vinker op alle vinkenbanen in de Noord-Hollandsche duinen. Ook zijn naam komt voor in het beroemde vers van oom Jan van Lennep. Over Bart's middagmaal dat hem door zijn knappe vrouw werd op de baan gebracht en door hem - Joost weet waarom - doopspansagie genoemd werd. Het luidt als volgt:

Wat is het hier weer drommels saai,
Er vliegt geen vink noch bonte kraai,
Ja zelfs geen parlekasie
De wind is Noord, het weêr is guur
En Bart verlangt naar twalef uur
Dan krijgt hij doopspansasie.

Hij was arbeider in Leyduin waar hij in hoogen ouderdom overleed even als zijn collega en Senior Jan Jansen. Zij waren 60 en 70 jaren in dienst bij Tante Antje op Leyduin geweest toen zij stierven en hadden van een Genootschap in Haarlem [32](#) gouden medailles en getuigschriften ontvangen. Jan Jansen was degeen die op de jaarlijksche aardappelverkoopingen op Leyduin de koopen aanwees en de naam van

den koper uitbulderde. Mama kocht jaarlijks 2 à 3 koopen en wij mochten opbieden om te zien het plokje [33](#) van een kwartje te krijgen. Bleven wij hangen, dat wel eens gebeurde dan had Lardner de instructie de koop maar voor Mama te laten opschrijven. Jan Jansen die op de hoogte was, schreeuwde voor elke koop voor Mama als koper uit: ‘de Heer Lattenaar’ hetgeen een algemeen gelach verwekte.

Een maand na mijn terugkomst uit Indië, in Juni 1873 logeerde ik bij Tante Antje op Leyduin met Louise, Nonnie, Kiwin en een Javaansche baboe. Toen ik na het koffie drinken met haar in den tuin voor het huis ging wandelen, was Jan Jansen, ongeveer 80 jaar oud, aan het harken. Ik vroeg hem of hij mij nog kende: ‘Nou, zei hij, ik zou jou niet kennen, Christiaan. Heb jij die zwarten in den Oost goed gedonderd? En zijn dat nou je vrouw en kinderen? Zij bennen toch niet zwart, zoo als die zwarte meid!’ Die baboe had trouwens veel bekijks op Leyduin.

In mijn kinderjaren ging ik ook logeeren bij Dominée Veder te Dordrecht, waar ik wonder veel plezier had. Ik ging o.a. visschen met een zekeren Aart, die mij leerde snoeken vangen met een hengel zonder aas, maar met een stevigen hoek die men over het kroos op het water langzaam laat glijden. De snoek zich verbeeldende dat het een diertje is schiet toe, bijt in de haak en moet dan met snelheid uit het water gezwaaid worden. Dominée Veder kwam veel aan huis bij de Heeren Blussé, vader en zoon, die een drukkerij en boekwinkel hadden. De oude Heer was schatrijk en zijn zoon, die een isegrim was, had een beeldige vrouw, die haar plezier wel bij hem op kon. In den winkel zag ik den ouden Heer achter den toonbank aan een oud vrouwtje een prent voor één cent verkoopen. Zoo maakt men fortuin!

Onder de logés die op Woestduin kwamen waren Tante Sophie en Christine Röell, Suzette Tra-Kranen en Daatje Kruimel, schoolvriendinnen van Saar, de Heeren Mr. Aart en zijn broeder Dominée Veder, J.J. Koning Praeceptor aan de Lateinsche School, J.W. van 's Gravenweert, met wien Papa in verzen correspondeerde, zoo als uit de Voorzangen der Nederlandsche Legendes [34](#) blijkt en die zeer bevriend was met Papa ofschoon hij veel jonger was. Zijn graf is - hoe toevallig - naast dat van Papa op het kerkhof te Oosterbeek. De Heer Jan Messchaart van Vollenhoven, later Burgermeester van Amsterdam

logeerde ook wel bij mijn ouders op Woestduin.

Als de tantes bij ons logeerden waren mijn ouders geabonneerd op een rijtuig met twee paarden, genaamd 'Sociable' [35](#) van van Koppen van het Posthuis aan de tol van den heirweg. Het logeeren van de Tantes was voor ons een matig genoegen, want zij waren in tegenstelling van mama moeilijk van humeur, heerschzuchtig en zuur omdat zij geen man kregen. Kwam daarentegen de Heer Aart Veder logeeren dan waren wij in de wolken, want op de wandeling vertelde hij de geestigste verhalen, die niet alleen ons kinderen maar ook de grootere menschen lieten schudden van het lachen. Er was een bloedig verhaal dat speelde in Hongarije, genaamd de 'Bloedstulp' waarin zeven ondermeesters en ik weet niet hoeveel bloeddruppels figureerden. Bij het verhaal rezen onze haren te berge, zoo bloederig was het en Papa was er over verbaasd hoe het mogelijk was zooveel dolle dwaasheden bij elkander te flansen en er één geheel van te maken. Het is dood zonde dat Maurits en ik zich van de Bloedstulp niets herinneren. Niet alzo het verhaal van 'de Stok van van Vliet' dat aan Saar paroxismen van woede bezorgde en door Mr. Veder met een ongeëvenaarde leukheid werd verteld. De geschiedenis was als volgt: een zekere van Vliet had bij een apothekar des morgens witte drop gekocht en bij het verlaten van het huis gevraagd of hij zijn stok mocht laten staan tot hij terugkwam. Op het toestemmend antwoord zette hij zijn stok in een hoek van den winkel, maar op den drempel van de deur riep hij den apothekar toe dat als iemand het waagde den stok aan te raken een groot ongeluk zou gebeuren en den dood ten gevolge kon hebben. Nu was het land in nood, want van Vliet liet op zich wachten; het werd middag, het werd avond zelfs middernacht maar geen van Vliet. Al de familie had de apothekar er bij gehaald, de halve buurt, zelfs de politie maar niemand durfde den stok aan te raken. Veder kruidde dit verhaal met zooveel grappige incidenten waaronder dat enkele bijstaanders met grooten moed naar den stok toeliepen om hem de deur uit te gooien maar terugdeinsden voor het gegil van het vrouwenvolk, dat Saar haar hartstochten niet meester bleef. Het einde van 't verhaal was dat van Vliet om klokslag 12 uur de deur binnentrad, de stok opnam en met goeden nacht samen de apotheek verliet.

Tante Christine logeerde vaak tegelijk met Mr. Aart Veder op Woestduin

en zij vond hem zoo aardig, dat zij in weerwil van haar trotsch karakter doodelijk verliefd raakte op den Rotterdamschen advokaat, die wel niet van adel was maar een genie. Hij had als advokaat de grootste praktijk in zijn geboortestad, verdiende grof geld en had reeds een naam gemaakt met zijn dissertatie. Papa had graag een Engagement gezien, zoo als mij uit zijn brieven aan Veder gebleken is, maar Tante Christine was niet mooi, zij had wel is waar een aristokratischen, maar te grooten adelaarsneus maar daarbij een moeielijk karakter. Het eind van de geschiedenis was dat Veder haar niet ten huwelijk vroeg, maar wat erger was, niet meer op Woestduin kwam. Later trouwde hij met de beeldige juffrouw Balck uit Arnhem, welk huwelijk kinderloos bleef.

Dominée Veder was ons jongens ook welkom want hij was ook aardig ofschoon niet zoo geestig en onderhoudend als zijn broeder. Saar hield echter niet van hem, ik weet niet waarom. Ik vermoed dat zij eens een vermaning van hem gehad heeft, want zij heeft hem nooit kunnen lijden. Saar was alleen in de vakantie te huis want zij was al vroeg op school gelegd, eerst in Amsterdam als extern op de Keizersgracht bij eene 'Nota Bene' Roomsche juffrouw le Jeune en later bij mevrouw Jonxis te Utrecht waar zij goed leerde en onder de studenten veel adorateurs had daar zij er goed uitzag en een geestige conversatie had. Als kind was zij erg wild en Papa rijmde: mijn dochter is een wilde meid Daarom heb ik haar school geleid [36](#).

Saar had van school komende en in de wereld gaande verscheidene 'beaux', zoo als men in mijn jeugd vrijers noemde. Ik denk dat zij in den winter van 1843/4 toen zij 19 jaar oud was voor het eerst uitging en op St. Nicolaas 1843 overstelpt werd met cadeaux om op de diners en bals - in mijn jeugd zei men 'baals' - te paradeeren. Zij kreeg handschoenen, een waayer, byouterieën en een prachtige algérienne [37](#), rood en goud, die haar, door haar hair geslingerd, beeldig stond. Op de casinos [38](#) maakte zij fureur en had verscheidene adorateurs, waaronder de Heer Jhr. Jan Jacob van Reenen, Fontein uit Harlingen, broeder van Mevrouw. Van der Hoop, die haar wel aanstond, Colas Tra-Kranen, die later President van de Nederlandsche Handel Maatschappij werd en die zij bedankte en Jhr. C. Hartsen met wien zij in 1850 trouwde. Had zij een van de anderen getrouwd dan zou *mijn* carrière heel anders geweest zijn, zoo als later zal

blijken. Ik zal ook later nog wel meer van haar vertellen, want zij was in alle opzichten een merkwaardige vrouw.

Als ik over Woestduin schrijf komt er zooveel in mijn geheugen terug van wat er gebeurde toen wij in dat lustoord woonden. Zoo heugt mij de schipper Kroon, die van moord beschuldigd was, en uit dankbaarheid dat Papa hem gratie bezorgde [39](#) ons goed van Amsterdam naar Woestduin en vice-versa jaarlijks gratis vervoerde. Mij heugen ook de duintjes van Valckenaer die op het Huis te Bijweg woonde, en in die duintjes heette het te spoken [40](#). Mr. Alexander Sillem heeft zijn leven beschreven en vertelt ook van die spoken. Ik heb ze nooit gezien en weet alleen dat wij op heete dagen in de zanderij van Valckenaer gingen baden en het water er helderder was dan in de Leydsche Vaart.

In die dagen gingen wij eens naar Alkmaar en Bergen, waartoe mijne ouders uitgenoodigd waren door den Heer en Mevw. Clemens Sandenbergh Matthiessen van Petten en Nolmerban, waarvan hij Heer was. Hij woonde in de Kruisstraat, in het huis met de meerminnen [41](#), vroeger door mijn oudovergrootvader David van Lennep, schepen van Haarlem bewoond. Wij reden met Matthiessen's eigen rijtuigen bespannen met beeldige muisvale paarden, eerst naar Alkmaar, waar het juist kaasmarkt was en waar ik bijna door een paar kaasdragers werd ondersteboven gelopen en daarna naar Bergen, de Heerlijkheid van den Heer Barnaart waar wij koffie dronken en heerlijk vischten. De Heer Matthiessen was een Kapenaar, had veel geld en was gehuwd met een Juffrouw. Coster. Hij had een goed voorkomen, was amusant, buitengewoon gastvrij en gaf lekkere diners zoodat hij in Haarlem bij de aristokratie zeer gezien was. Hij zat met Grootpapa en de Heeren Barnaard uit Haarlem en Van Leeuwen uit Alkmaar met Papa als secretaris in de Commissie van Landbouw, die jaarlijks naar Texel en Friesland met het Koninklijk Jacht een bezoek bracht en een door Papa gesteld rapport over den landbouw uitbracht. Thorbecke ontbond die commissie tot verontwaardiging der leden, aan wie eenige prettige dagen op het jacht en aan wal werd ontnomen, maar ik geloof dat Thorbecke gelijk had. [42](#)

De Heer Matthiessen leefde op zulk een grooten voet in Haarlem en had bovendien kostbare liefhebberijen, zoodat zijn fortuin langzamerhand wegslonk. Hij stierf in tijds voor dat de boel heelemaal op was. Zijne vrouw was hem voorgegaan.

De leveranciers van Woestduin zijn mij ook nog allen welbekend. Daar was o.a. de vischvrouw van Zantvoort die 2 maal 's weeks kwam om haar visch te slijten en elke keer 2 halve kruiken zeewater meêbracht, waarmede wij, kinderen, 's morgens op onze nuchtere maag tegen de klieren vergast werden. Dat remedie schijnt geheel uit de mode geraakt te zijn, maar wij hebben er veel baat bij bevonden. Tegenwoordig gaat men de iodium die in het zeewater zit aan badplaatsen uitwendig bij het baden in zee appliceeren maar dat kost meer dan een paar kruikjes per week en helpt minder!

De meeste leveranciers woonden in Bennebroek zooals de behanger Rijkogel en diens schoonzoon Wakker, de smid Ludestras, de timmerman Munck. De koek werd ons gebracht uit Haarlem door iemand die luisterde naar den poëtischen naam van Jan Zweethoofd, die uit den eenen mand citroenen en eijeren verkocht en uit den anderen ameletten [43](#) koek. Onze kapper, die ook al uit Haarlem kwam, heette Verbaarschot.

Ik herinner mij dat wij successief drie huisknechten hadden, die alle drie een korte beschrijving waard zijn. Ik meen dat de eerste was een volbloed neger met den pompeuzen naam van Louis Lafleur Martave. Hij was van Madagascar en beweerde dat hij de zoon van een der koningen van dat eiland was. Zoo als alle negers had hij ook een bokkenlucht, hetwelk vooral op heete dagen hinderlijk was, maar in weerwil daarvan had hij een mooie blanke hollandsche vrouw getrouwd en daarbij twee monsters, een meisje en een jongen verwekt. De kinderen van 14 en 15 jaar kwamen eens met hun moeder den vader op Woestduin bezoeken. Louis kon met een kleine boog en dito pijltjes goed vogels raken en als wij hem driftig maakten, dat nog al eens gebeurde, begon het negerbloed te koken en blonken zijn oogen gevaarlijk. Ik zie hem nog, nadat hij koorts gehad had, op een snikheeten dag in den boomgaard van Woestduin in de blakende zon zitten terwijl het zweet

hem tappelend van zijn zwarten kop droop. Hij genoot, denkend aan zijn heete Vaderland!

Hij werd opgevolgd door Jan Meyer, die als jongen van 19 jaren bij ons in dienst kwam en van Mama leerde om aan tafel te dienen. Hij was een aardige jongen met een knap gezicht en het was aan het diner ons streven hem aan het lachen te brengen, hetgeen niet moeielijk was, want, als hij achter Papa's stoel stond, trokken wij tegen hem de vervaarlijkste gezichten, zoodat het nooit lang duurde of hij stond krom van het lachen. Wij werden dan wel vermaand door mama om ons stil te houden, maar dat had weinig effect en het eind van het lied was dat Papa & Mama meêlachten. Intusschen heeft Jan Meyer, door ons Jan de lacher herdoopt, aardig van mama's lessen geprofiteerd want toen ik hem bij Couturier [44](#) in 1886 op de aantekeningspartij van Piet Blom met mijn dochter Ada als dien knecht terugzag, zag hij er met zijn witte haren, rok en witte das wat kranig uit en een boel gedistingueerder dan menige gast aan tafel. Ik zou hem niet herkend hebben toen Maurits hem na tafel bij mij bracht, maar toen hij mij werd voorgesteld als Jan de lacher ging er een waas van genoeg over zijn eerwaardig gezicht en herkende ik den 19 jarigen knecht van Woestduin, staande achter tafel en onbedaarlijk lachend. Nu was hij een deftig heer geworden, maar het deed mij genoeg hem de hand te schudden en met hem een praatje over den ouden tijd te maken; hij vertelde hoe geestig Papa aan tafel kon vertellen en hoe lief mama was. Ik heb Jan de lacher voor het laatst terug gezien bij de begrafenis van mijn broeder Willem voor wien hij een onbegrensde affectie had.

De derde knecht was een zekere August, een knappe stevige kerel, de mij naderhand als diender een goeden raad gaf en mij uit een kritieke positie redde, waarover later.

In 1835 werd het kleine huis te Woestduin betrokken door den Heer Jhr. Fredrik van de Poll, Burgemeester van Amsterdam, met zijn twee dochters Bregje en Clara en zijn 4 zoons Fredrik, die nog te Zeist woont en 82 jaar oud is, Hendrik, Jacob en Harmen. De drie laatsten zijn reeds overleden. Fredrik was op de latijnsche school en de anderen hadden een gouverneur genaamd Warner, alias Jan Pijp, alias Piepenarie, het type van den Amsterdamschen schoolvos altijd in zwarten rok, hoogen hoed

en lange pijp. Van de drie jongens was Jacob vrij knap, Hendrik goed dom en Harmen slecht van humeur, aartsdom en alleen uitblinkende door de bel die permanent aan zijn neus hing, want hij was altijd verkouden en hield er geen zakdoek op na. Van de dochters is Clara, de jongste gehuwd met Jhr. Mr. J. Van Reenen, later Vice President van den Raad van State, terwijl de oudste Bregje een allerliefst mooi meisje, vreemd genoeg, ongetrouwd is gebleven. Gedurende Clara's engagement logeerde de Heer van Reenen bij mijn ouders in het groote huis en bracht dan zijn rijpaard mede, waarop ik altijd vóórdat hij opsteeg, heen & weer mocht rijden.

Van de zoons van den Heer van de Poll was Jacob, bijgenaamd Breukelaartje, mijn vriendje en wij speelden gewoonlijk in de boomgaard achter het kleine huis. Eens dat hij een koperen kanonnetje had geladen en na vruchteloze pogingen om het af te laten gaan, met de kruidhoorn kruid op het zundgat goot, sprong de kruidhoorn in zijn handje aan honderd stukken, zoodat deze bebloed en deerlijk toetgetakeld werd. Het was een akelig gezicht en toen de geneesheer Groos uit Heemstede na lang wachten eindelijk aankwam en hij de wond bezichtigde viel ik bijna flauw van het bloedig tooneel. Ik weet niet hoe die hand nog terecht gekomen is, want door mijn vertrek naar Java heb ik Jacob van de Poll nooit meer gesproken. Hij maakte een goede carrière, werd ingenieur en heemraad en trouwde met de rijke freule van Breugel uit Haarlem, waar hij bleef wonen en overleed.

De eigenaardigheid van den ouden Heer F. van de Poll was dat hij aan tafel met zijn vork onder zijn pruik krabde, zoodat op diners, waar hij aanzat, iedereen zijn vork hield. Hij werd in 1822 Rijksadvokaat en trad in 1829 af toen hij Burgemeester van Amsterdam werd. Papa die zijn adjunct was moet dus in 1829 Rijksadvocaat geworden zijn [45](#).

De Heer van de Poll woonde in Amsterdam in het dubbele huis op de Keizersgracht tusschen Spiegel en Vijzelstraat waar nu zijn kleinzoon en mijn neef Mr. Willem Baron Röell woont. In den winter werden wij daar vaak op jongens partijtjes gevraagd, waar Maurits & ik als ridderd geharnasd gingen spelen. De groote kamers gelijkvloer's waren als het ware voor kinderpartijtjes bestemd, want een blind paard kon er geen kwaad doen. Wij maakten er een heidensch lawaai, vochten met elkander

als bezetenen, aten taartjes en dronken chocolade of slemp en hadden een dolle pret.

De geneesheer Groos, waarvan hierboven sprake is, is reeds door Papa in het leven van Grootpapa vereeuwigd [46](#). Hij was plattelandsheelmeester maar een knap practicus en de beroemde Dr. Willet uit Amsterdam beweerde dat hij zijn zieken als ze naar buiten gingen gerust aan zijn collega Groos kon toevertrouwen. De ziekten verdeelde hij in 2 klassen, catharraal en laboraal; wat dit laatste beduidde is niemand ooit te weten gekomen. Hij genas onze kinderkwalen met een verkoelende laxeerdrank, een afschuwelijke pruimenpot, wat nog zoo dom niet was. Als Groos zelf ziek was zond hij in zijn hoogen sjees zijn provisor Hanau die ook een type was en behalve pillen draayen wel wat, uit routine, van geneeskunst afwist en een verband wist te leggen.

Gedurende ons verblijf in het groote huis te Woestduin werd het tracé van den hollandschen spoorweg gemaakt door de Heeren Conrad en van Hall, die in die dagen bij ons kwamen koffie drinken. Het tracé lag, zo als men weet, tusschen het huis te Woestduin en de Leydsche vaart, door het weiland waar onze ezels graasden. Levendig herinner ik mij den eersten trein die liep en hoe wij vóór de aankomst centen op de rails lagen om ze onder de wielen te laten verpletteren en hoe de boeren de locomotief 'de loopende motief' noemden. In de eerste jaren reden papa en wij altijd in de 3de klasse wagens die nog geen raampjes hadden maar zeiltjes, hetgeen in het najaar nog al frisch was. Mama reed in de 2de klasse en Willem en Jan Borski die een groot gedeelte van het kapitaal gegeven hadden reden gratis in de 1ste klasse. Tegenwoordig rijdt Jan Rap en zijn maat in de 1ste klasse!

Het was in die jaren dat in ons land de eerste wedrennen in de duinen bij Zandvoort [47](#), ik meen Groot Bentveld, gehouden werden. Zij werden bijgewoond door Koning Willem II en door de élite van Haarlem, Amsterdam en den Haag. Oom Hodshon paradeerde er met een rijtuig met zes paarden, van de bok gemend, waarvoor hij tuigen had laten maken met ivoren garnituur, heel kostbaar. De Heer van der Hoop was er met zijn friesche harddravers, Baron & Baronesse van Verschuur van de Hartekamp en o.a. ook schrijver dezes. Van de renners won een paard van Wickevoort Crommelin, alias de IJzeren Frits, en genaamd Pomaré

den eersten prijs. Later kwam er een brochure uit over de Wedrennen getiteld: 'den derden September of hoe heet het was.'

Op de wedrennen was ook een zekere IJzerstit een gewezen weesjongen en paarden arts en protégé van den Heer Fr. van de Poll, die Regent van het weeshuis was, waarin IJzerstit als vondeling gebracht was. Deze had een schatrijke vrouw getrouwd en een groote buitenplaats aan den heirweg gekocht. Hij wilde zich overal indringen bij de Haarlemsche beau-monde, maar dat gelukte niet en door zijn blufferig optreden had hij zich veel vijanden gemaakt en o.a. van den jongen Théodore Previnaire een pak slaag opgelopen, waarvoor deze tot een korte gevangenisstraf was veroordeeld. Previnaire maakte juist in dien tijd zijn hof aan de beeldige juffrouw Crommelin, eene dochter van den ijzeren Frits en wetende dat zij op een bal in de buitensocieteit in den Haarlemmer Hout zou komen was hij, Joost weet hoe, de gevangenis ontsnapt en kwam in baltoilet op het bal zijn cour maken. Dat liep natuurlijk gaauw spaak, want een paar Regenten van de gevangenis, zoo als Teding van Berkhout en Beels lieten hem oppakken en naar de gevangenis terugbrengen. Dat neemt niet weg dat hij later Juffrouw Crommelin toch trouwde. Dat was eene mésalliance van haar want zijn vader was Belgische fabrikant van katoentjes in Haarlem aan den Zijlweg, waar zijn fabriek stond en niet van komaf. Maar hij was een mooie, aardige jongen en wat de deur toe doet, zij was verliefd op hem, zoodat haar moeder, eene trotsche Pallandt wel moest toegeven.

Na onze verhuizing in 1841, na het vertrek van de familie van de Poll, in het kleine huis, kwam de Heer Jhr. Jacob Hartsen gehuwd met Jacoba Elisabeth van de Poll in het groote huis den zomer doorbrengen. Omdat zij beiden denzelfden voornaam hadden werden zij he-co en she-co genoemd. Hij was een beste man, met een zwak gestel en heel podagreus zoo dat hij er als een oud mannetje uitzag. Toen hij in 1845 stierf was iedereen verbaasd dat hij pas in zijn 43ste levensjaar was. Hij was een heel vriendelijk man voor kinderen en het waren aangename burens. Eens dat hij in het weiland een groote staak met een houten vogel er op had laten plaatsen liet hij er ons met een zware buks op schieten. Ik had nog nooit een geweer afgeschoten, maar het toeval ofwel mijn keep oogen wilden dat ik er met het eerste schot de houten vlerk afschoot, waarop de

Heer Hartsen zei: 'coup d'essai coup de maitre' ⁴⁸. Ik heb het daarbij gelaten en nooit meer geweer of revolver afgeschoten. De tijd heeft mij als kantoorbediende ontbroken om mij in het schieten te oefenen en op de jacht te gaan. Ik heb meer mijn liefhebberij gevonden in paard rijden en van de bok mennen.

Onder de vrienden waarmee Papa op Woestduin omging behoorde vooral de pastoor Coppens van de Vogelenzang, een zeer verlicht en kundig man met wien Papa eens of meermalen in de week op zijn pastorie of bij ons schaakspeelde. Wij werden als jongens wel bij hem uitgenoodigd om bij hem koffie te drinken en vonden daar een heerlijker maal dan bij ons aan huis, waar wij niet verwend werden zoo als ik hierna zal vertellen. Pastoor Coppens kwam zelfs bij ons middagmalen en eens dineerde hij bij ons met Dominée Beets maar dat heeft de Kerk hem nooit vergeven. Toen ik bijna 40 jaar daarna aan Tante Antje vroeg waar Pastoor Coppens was gebleven vertelde zij mij dat hij kort na de Syllabus overgeplaatst was geworden, niemand wist waarheen. Zijn oude vrienden en bekenden hadden geen spoor meer van hem kunnen vinden. Het is hier de plaats het een en ander te melden over de leefwijze mijner ouders. Ofschoon zij vrij bemiddeld waren en plusminus *f* 15000 per jaar konden verteeren leefden wij meer dan eenvoudig en noch aan het eten noch aan de kleeven werd het verkwist. Met dat bedrag kon men destijds beter leven dan met *f* 25000 in den tegenwoordigen tijd, dewijl men veel minder belasting betaalde, alles veel goedkoper was en men zich veel minder verplaatste. Tot mijn vertrek naar Java in 1852 bestond het ontbijt uit brood, boter, roggenbrood en knapkoek en om 12 uur kregen wij van hetzelfde laken een pak. Papa kreeg alleen versch brood en wij zagen hem met wangunstigen blik de krakende korst afsnijden en dik met boter besmeren terwijl wij oud bakken brood kregen, dat zooveel gezonder was, beweerde Mama. Onze boterhammen werden heel dun gesmeerd, want boter heette duur te zijn en ongezond voor kinderen, dat volkomen onwaar is, volgens de nieuwere medici. Kaas heb ik nooit op tafel gezien want kaas was ook ongezond voor kinderen en ze kregen er puistjes van. In den zomer kregen wij wel eens om 12 uur een eitje als mama's kippen niet met het leggen staakten of de ratten uit de sloot naast het kippenhok de eyeren niet opvrat. Roggenbrood 's morgens en om

12 uur was schering en inslag en als er een gast was dan kreeg hij, mits hij aangekondigd was, een sneetje kalfsgehakt. In de zomer kregen wij wel eens aardbeziën op ons boterhammen als een versnapering en in het voorjaar sterkkers. Het diner om ½ vijf was daarentegen altijd eenvoudig maar heerlijk. Hoewel Papa niet veel van ossen rollade hield was die toch in den regel de hoofdschotel. Soep werd alleen Zondags verstrekt in den regel een slappe rijst of aardappelen soep. Er stond altijd op tafel een enorme soepterrine gevuld met aardappelen en dan bij afwisseling paradeerden op tafels schotels met rijst met krenten, gort met rozijnen, gierst met pruimen, met hare respectieve souzen, of appelen met aardappelen, alias heeten bliksem, of hutspot van wortelen, rapen of witte kool en daar wij met grage magen bevoorrecht waren ging alles er in als god's woord in een ouderling. Een zoetje werd slechts heel karig verstrekt en op het dessert werden de appelen, peren of sinaasappelen in vieren gesneden en elk kind met een vierde vereerd. Men was toen niet zoo gevoelig als thands. Papa dronk aan tafel zuren wijn van Schimmelpennink & Co uit Deventer, waaraan hij gewend was maar wij kregen een glas slap tafelbier. De kinderen kregen aan 't ontbijt of om 12 uur nooit thee of koffy maar water en melk, want pure melk was voor kinderen niet gezond en te zwaar op de maag. On a changé tout cela. Mijn zoon Christiaan drinkt soms twee liter zuivere melk per dag. De thee en koffie die Papa te drinken kreeg, was trouwens aan den slappen kant, maar Papa bemerkte daar niets van, want dan was hij verdiept in de Amsterdamsche Courant of Avondbode, twee behoudende dagbladen, en dan bemoeide hij zich niet met de omgeving. Alleen aan het middagmaal was hij spraakzaam en vertelde dan de sterkste verhalen van menschen wier hoed door den storm in het water was gewaaid of van het een en ander door hem in de Societeit gehoord en door hem aangedikt en gekruid, welke verhalen ons deden schateren van 't lachen. 's Avonds werd er door Papa gesoupeerd met een boterham met koek of vruchten en een glas wijn. Vóór 12 uur ging hij niet naar bed. Na het dessert haalde Papa van zijn studeerkamer papier en pennen en ging dan aan de etenstafel zijn legenden of romans schrijven, terwijl wij als bandrekels [49](#) op den grond worstelden en een heidensch lawaai maakten. Dat stoorde hem niet! Hij schreef altijd met ganzen pennen,

keurig netjes, en heeft dat tot aan zijn dood gedaan. Hij kon ze zelf niet vermaken maar liet dat door zijn klerk Schrikker doen, een dikke man, dien wij de dikke pakketbuik noemden omdat hij, naar huis gaande onder zijn dichtgeknoopte jas beladen was met pakketten voor de griffie. De laatste door Papa gebruikte pennen zijn in mijn bezit. Hij beweerde dat hij met die nieuwe uitvinding van stalen pennen niet schrijven kon. In onze jeugd was Papa lid in de aristokratische societeit in de Munt waar hij alle middagen pot [ging] spelen. Hij was een matador in het edele potspel en won bijna dagelijks een of twee potten, dat nog al opliep, daar men *f* 3,- inzette en *f* 1,- voor de bal kreeg. Papa bewaarde zijn winst en ging er zomers eenige weken van op reis. Papa was het jongste lid van de societeit en ofschoon hij toen reeds zijn roem gevestigd had door de Pleegzoon, de Roos van Dekama en de eerste Nederlandsche Legendes werd hij door eenige oude leden met een air de protection behandeld en zelfs door den schatrijken Mogge Muilman als lieve jongen aangesproken hetgeen hem begon te vervelen, zoodat hij de Munt verliet en lid werd van de Societeit Concordia op het Spui en daar met open armen ontvangen werd. Hij was daar te midden van menschen van minderen stand, maar de meesten waren intellectueel veel meer ontwikkeld dan vele leden in de Munt, uit welke laatsten de Heer van Brammen [50](#) in de Klaasje Zevenster is geschilderd. Een millionair lid was in het begin des jaars 3 dagen niet in de Munt geweest omdat hij toch niet kon billard spelen vermits zijn vingers krom waren van het coupon knippen. Dezelfde rijkaard beklagde zich dat hij *f* 30000,- aan Successierecht had moeten betalen en bij een kleine daling der oude Russen was hij wanhopig en kermde 'Gunst! Ik heb er een kist vol van.' Met zulke menschen schoot Papa niet op.

Ik keer nu terug naar mijn 14de jaar toen ik, schijnt het, zoo onhandelbaar was geworden dat Lardner aan Papa voorstelde mij op school te zenden, waartoe te meer reden was omdat Maurits te Velp bij van Woelderen op school zou gaan en Lardner zou moeten vertrekken, hetgeen hij 20 September 1842 deed. Papa koos voor mij de fransche school [51](#) te Haarlem, die aan de Latijnsche school verbonden was, en waarvan de Heer Schouten het Hoofd was. Schouten was een lange burgerman, met een lange jas, en een lang weinig intelligent gezicht; zijn

vrouw was van hetzelfde laken een pak, lelijk, rimpelig, ook lang van gestalte, en het voorkomen van een schoonmaakster. Zij was een weduwe van Wijk en had uit haar eerste huwelijk een zoon en dochter, beiden lelijk; de zoon was ook op school en werd naderhand ook schoolvos. Ik was daar in de geheele kost en kreeg er heel slecht eten en even slecht onderwijs. Ik kwam dadelijk in de 1ste klasse een zat daarin No. 3. Alexander de Bruyn Kops zat primus en Herman Beels secundus. Ik kan niet zeggen dat ik op school veel geleerd heb. Ik sprak beter fransch, Engelsch en Duitsch en had een beter accent dan Schouten maar in Mathesis moest ik het akelig afleggen. Wij kregen daarin les van den Heer Kuyper, een verbazend knap wiskunstenaar, maar een bullebak van het eerste water, voor wien ik sidderde en beefde. Wij kregen ook lessen in het stoomwezen, toen een nieuwigheid waarvan ik niets begreep. In die wetenschappen bleef ik een ezel in folio, hetgeen ook wel eenigzints te wijten was aan het ruwe optreden van Kuyper en zijn gemis aan tact om met domme jongens om te gaan. Schouten gaf les in talen, geschiedenis en aardrijkskunde. Daarin kwam ik vrij goed beslagen op school, en wat geschiedenis betreft herinner ik mij dat Schouten ons maanden lang bezig hield met de historie van het land Meröé en zijn koningen, waarvan ik nooit gehoord had, die mij niets interesseerde en waaruit het tegenwoordige Abyssinië ontstond. Er waren twee ondermeesters, Brezzy en Geil, waarvan de 1ste een Italiaan was met een mooi gezicht, goede manieren, die mooi fransch sprak en door al de jongens bemind werd, terwijl Geil een onaangenaam, lelijk, burgerlijk individu was, aan wien iedereen op school het land had. Ik voelde mij diep ongelukkig op school en daar ik heel klein was gebleven was ik de souffre douleur [52](#) van de grootere jongens. Cet âge est sans pitié [53](#). Herman Beels was echter mijn beschermer. Des zomers mocht ik van Saturdag middag tot Maandag morgen op Woestduin komen, dat mijn ouders tot 1845 in huur hielden. Elken Saturdag wandelde ik van school naar de tol voorbij het Posthuis van Van Koppen, waar de ezelwagen mij opwachtte, want als hij mij te Haarlem was komen halen, had men tol moeten betalen en dat vond men in die dagen te duur, en geld verkwisten. In den winter mocht ik echter de school niet verlaten, maar ging dan Zondags beurtelings dineeren bij

oom Hendrik Röell, jongsten broeder van Mama, of bij oom Harmen van de Poll of bij de familie Beels, de Bruyn Kops, Barnaard en Sandenbergh Matthiessen, waar ik het heerlijk had & verliefd raakte op Jenny Matthiessen.

Op het eerste examen behaalde ik een eersten prijs voor het Engelsch en kreeg de Paradise Lost van Milton en als 2de prijs voor het fransch de Oeuvres de Lamartine, die ik beiden nog bezit. Papa vond daarin aanleiding mij een geschenk aan te bieden en gaf mij de keuze tusschen geld of een zeker aantal lessen in de rijkunst. Ik koos het laatste en dat heeft mij later op Java, waar ik veel te paard moest rijden, goed gediend. De manège in Haarlem bij de Houtpoort behoorde aan een zekeren Altroggen en zijn pikeur, die niet veel beteekende, heette Schmidt. Van dezen kreeg ik les en nadat ik eenige lessen in de manège gehad had, mocht ik in zijn gezelschap buiten Haarlem rijden, waarnaar ik reikhalzend verlangd had. Schmidt bereed toen het renpaard Pomaré, dat te Zandvoort prijzen behaald had en toebehoorde aan den Heer A. van Wickevoort Crommelin. Deze had besloten dat Pomaré niet meer zou wedrennen en moest leeren draven van Schmidt, maar Schmidt was daarvoor de man niet. Op een zekeren keer dat wij uitreden, Schmidt op Pomaré, en het stappen mij verveelde, stelde ik hem even buiten de Houtpoort voor een drafje te nemen, waarop ik mijn paard in den draf zette, maar o, wee! Pomaré daaraan niet gewend, schoot dadelijk in een vliegende ren, waarop ik maar wachtte om rechtsomkeer te maken en langs de buitensingels door den Aardenhout naar Woestduin te rijden en van daar weêr terug naar de manège, waar ik Schmidt vond blazende van het rennen op Pomaré en giftig op mij dat ik hem dat koopje bezorgd had. Later zat hij nooit meer op Pomaré als hij met mij uitreed.

Op school ben ik elk voorjaar zwaar ziek geweest, heb met het spelen op de pas de géant [54](#) een leelijke val op het achterhoofd gehad en bij een val op de steenen van het plaatsje achter het schoolgebouw mijn handen totaal ontveld, zoodat ik twee bloedige wonden had. Dat alles heeft echter geen nadeelige gevolgen gehad. In den aanvang van 1845 werd ik eindelijk van de school verlost, en kwam ik op 't kantoor van de firma Carp & Co.

Intusschen had Grootpapa den 28 April 1844 zijn zilveren bruiloft op het

Manpad gevierd. Het was een schitterend feest, waarvan oom Jan van Lennep een uitvoerig verhaal in druk heeft doen verschijnen voor de familieleden [55](#). Ik verwijs dus voor bijzonderheden daarnaar en herinner mij dat ik veel moeite had om het vers dat ik opgezegd heb, van buiten te leeren waarschijnlijk omdat het een rijmeloos gedicht was. Papa schreef mij vóór het feest naar school, dat hij zich beroerd en belabberd voelde - dat waren zijn woorden - en dat hij niet wist hoe hij door den berg van verzen zou komen, die hij voor de zilveren bruiloft moest maken. Het schijnt dat een flinke purgatie hem weer opknapte en hem in staat stelde flink met poezie voor den dag te komen.

In 1845 verlieten wij Woestduin voor goed. David en Maurits waren studenten, ik ging op kantoor en moesten des zomers in stad blijven en mama had er natuurlijk geen trek in om twee huishoudingen te hebben, terwijl Papa door zijn veelzijdige bezigheden meer in stad dan buiten moest zijn. Vóórdat ik echter voor goed van het geliefde Woestduin afscheid neem wil ik nog het een en ander over haar eigenaren vertellen, waartoe Maurits mij voor het grootste gedeelte de gegevens verstrekke. Volgens de vroedschappen van Amsterdam van Elias [56](#) was Woestduin in October 1715 voor *f* 12000,- door Jan Trip de jonge gekocht en in 1717 voor *f* 20000,- verkocht. In 1751 erfde Johanna Maria Cromhuyzen, vrouw van Melchior ten Hove Woestduin van haar broeder Abraham. Haar kleinzoon David erfde het en diens erven verkochten het in 1787 voor *f* 35500,- vermoedelijk aan Mevrouw Van den Burch geb. Röell.

De jaarlijksche huur die Papa betaalde bedroeg slechts *f* 300,- (Van de Poll en Jacob Hartsen betaalden evenveel) werd jaarlijks in persoon ontvangen door de Heeren Johan Willem Pauw & Jan Louis van den Burch, de eerste was altijd op klompen. J.W. Pauw geboren te Delft 22 April 1787 gestorven te Voorschoten 12 December 1863, landoeconoom was den 25 October 1825 getrouwd met Beatrix van den Burch, dochter van Jan Louis van den Burch en Johanna Catharina Maria Röell, die te voren eigenares van Woestduin was. Na haar overlijden, 15 februari 1832, viel het haar dochter ten deel en daarom was het natuurlijk dat J.W. Pauw, de man van Beatrix van den Burch de huur bij Papa kwam ontvangen. Dat Jan Louis van den Burch hem vergezelde was ook niet

vreemd. Hij was namelijk de zoon [van] Frank van den Burch, broer van Beatrix, en Anna Petronella Henriette Pauw, zuster van Jan Willem en dus zijn neveu. Jan Louis van den Burch, was dus de kleinzoon van Mevrouw van den Burch geb. Röell; hij was geboren in 1811 en stierf in 1883.

Mevrouw van den Burch, geb Röell geb. Utrecht 19 Jan. 1758 gest. te Bloemendaal 15 februari 1832 kan zeer goed te Woestduin, dat onder die gemeente lag, gestorven zijn. Ik acht het niet onmogelijk dat toen de buitenplaats in 1832 zonder bewoonster werd, zij door Papa gehuurd is op aanraden van Grootpapa, die het aangenaam vond in den zomer Papa in de buurt te hebben, te meer daar Leyduin in 1830 door Tante Antje van Tante Gonne van Orsoy, mijn peettante, geërfd was.

Woestduin werd, na het vertrek van mijn ouders verkocht aan den Heer Crommelin van Haarlem, vader van de echtgenote van mijn cousin germain [57](#) den Vice Admiraal Jhr. J. Röell. De koopsom is mij niet bekend maar na den dood van den Heer Crommelin werd het in 1875 gekocht door Jhr. Volkert Barnaard voor, ik meen f 60000,- Hij liet het overtollige hout weggappen en na zijn dood kwam het in het bezit van zijn eenigst kind Anna, die later huwde met Jhr. Lukas Boreel. Zij verhuurde het aan Jhr. Willem Hartsen bij wien ik herhaald in den vinkentijd logeerde en die zoowel het groote huis als de buitenplaats zeer verfraaide. Het kleine huis was na ons vertrek bewoond door den Heer D'Ablaing van Giessenburg en daarna is het verhuurd aan arbeiders. De boomgaard was geheel vervallen. Na het vertrek van Hartsen heeft Jhr. Boreel van het huis een Hotel gemaakt en schande genoeg! het prachtige Woestduin bedorven door er wedrennen te laten loopen en het verlaagd tot een oord waar de mindere man zijn geld verwedt! [58](#)

In 1845 kwam ik op het kantoor van den Heer J.I. Carp, die onder de firma Carp & Cie. eene bloeiende zaak had in koffie, suiker en Zuidzee traan en groote zaken in die artikelen deed met Engeland, Duitschland & Scandinavië. De procuratiehouder heette Pannekoek, de boekhouder J. Pietersen Rems, die tegelijk makelaar in effecten was, de 2de boekhouder Reesse, de duitsche correspondent Morjan, later chef van Schutte & Morjan en Tjark Eyken Sluyters als copiïst. Die Heeren zijn

allen overleden. Ik was 2e copiïst en jongste bediende zonder salaris met f 25 met Nieuw jaar. Ik was belast met het kopieeren van brieven, verkoop Rekeningen & facturen in daarvoor bestemde kopieboeken, het ter accept brengen en incasseeren van wissels, het maken van zakjes voor monsters van koffie, het doen van boodschappen, het koffie en thee schenken en halen van taartjes voor de bedienden en eindelijk het opsteken van de olielampen, want er werd nog geen gas gebrand. De schoonmaakster veegde het kantoor en maakte de lampen schoon. De werkzaamheden begonnen des morgens om 9 uur tot 3 uur, op welk uur in dien tijd de beurs begon, waar ik echter niet kwam. 'S avonds om ½ 6 begon het kantoor weer tot 's avonds 8 uur en op de dagen van de koffieveilingen, die destijds een maal plaats vonden in de maand, moesten wij tot elf uur en somtijds later op kantoor blijven om de gedrukte afloop van de veiling naar het buitenland te zenden. Eyken Sluyters gaf mij onderricht in wat ik te doen had en toen hij ruim een jaar later naar Westindië vertrok kreeg ik zijn plaats en kwam een zekere Ebeling uit Rotterdam op de mijne.

Ik heb aangename herinneringen van mijn verblijf bij Carp & Co. en genoot van mijn vrijheid in de tusschenuren. Eens heb ik bijna mijn ontslach gekregen omdat ik bij een stoei partij den inktkoker van den Heer Carp, toen hij naar huis was om koffie te drinken, omverwierp en al de inkt op zijn schrijfmap stroomde, die hij wel 30 jaren gebruikt had en waaraan hij zeer gehecht was. Ik kwam er echter met een vermaning af. De Heer Carp was een deftige persoonlijkheid, ongeveer 60 jaar oud, altijd gekleed met zwarte jas en witte das, ouderling, zeer geacht en met een groot crediet. In het jaar 1848, na de fransche revolutie van februari, kwam hij echter in moeyelijkheden, niet omdat er geen remises uit het buitenland kwamen, zoo als de oningewijden op kantoor dachten, maar omdat hij gezamenlijk met Pannekoek en Rems op reusachtige schaal in effecten speculeerde waarvan niemand op kantoor iets kon bespeuren omdat Rems op de beurs op zijn eigen naam kocht en Pannekoek van de transacties geheime boeken hield. Het schandaal was groot toen men vernam dat die vrome Carp zijn crediteuren en vrienden zoo bedrogen had en het heeft weinig gescheeld of het heeft hem in handen van het

gerecht gebracht. Toen ik op den middag na de staking van betaling thuis kwam en het treurige nieuws aan Mama vertelde verzocht zij mij het tot na het middagmaal te verzwijgen voor Papa, anders kon hij niets eten, maar Papa thuis komende was al van de geheele zaak op de hoogte en wist dat hij de f 40.000,- die hij eenige dagen te voren aan Carp geleend had kwijt was. Vóór het middagmaal riep hij mij bij hem in den gang om mij te zeggen eerst na het diner de ramp aan Mama te vertellen anders kon zij niet eten. Edele zielen! Beiden bleven er kalm onder en stilden hun honger alsof er niets gebeurd was. Papa vertelde aan tafel, dat toen de beursheeren na de beurs in de societeit Concordia kwamen, waar hij domino speelde, hij hun vroeg welke huizen dien dag waren gevallen, want er vielen er dagelijks, men hem de namen van eenige firma's opnoemde die gestaakt hadden, en dat vooral de stagnatie van Carp & Co. een groote sensatie gemaakt had; hij had daarop dood kalm zijn leedwezen betuigd, omdat ik er op kantoor was maar over het geldelijk verlies niet gesproken. Zóó was Papa! Carp & Co. deelden na likwidatie 7 % uit en onder dat groote verlies bleef Papa gelaten, maar wat hem hinderde was dat Carp, die naar Leyderdorp verhuisd was, hem jaarlijks met Nieuwjaar een kaartje zond als om hem aan zijn verlies te herinneren en de schavuit werd bij de 90 jaar oud. De eenige wraak die Papa nam was dat hij Carp in Klaasje Zevenster als Bleek opvoerde [59](#).

De Heer van der Hoop, chef van Hope & Co. had aan Carp f 100 000,- geleend en vertelde later dat hij hem ook een millioen zou geven als hij die som gevraagd had, want zóó groot was Carp's crediet.

Intusschen was ik mijn baantje kwijt waarbij ik wel niets verdiende, daar ik volontair was maar toch vaste bezigheid had. Vele pogingen om wat anders te krijgen mislukten zodat ik mijn ochtenden doorbracht met in Papa's kamer de Parisina van Byron in hollandsche verzen te vertalen. Door mijn intiemen omgang met de Genestet was ik ook aan het verzen maken geraakt en het vertalen ging vrij vlot, maar ik sukkelde nog al eens met het vinden van het rijmwoord. Eens dat ik een rijmwoord open gelaten had en met de vertaling der volgende regels was doorgestaan, vond ik den volgenden morgen de open plaats met Papa's hand ingevuld met drie woorden. De macht die hij over de taal had was ongeloofelijk en ik vond mijzelf heel klein.

Op een keer dat ik des middags om 3 uur wilde uitgaan werd er gescheld en stond de Heer van der Hoop voor mij, die mij toeschreeuwde 'thuis blijven, meegaan naar je Papa'. Ik voldeed aan dit bevel en vernam toen dat hij mij op zijn kantoor, Hope & Co., kon plaatsen op een salaris van f 300,- 's jaars. Dit stond mij goed aan en werd dankbaar door mij aangenomen. Een paar dagen later trad ik in dienst en bleef bij Hope & Co. tot Juni 1851, tot vervelings toe kopieerende en zonder eenig vooruitzicht op bevordering, want die boven mij stonden hadden niet het minste voornemen om weg te gaan.

Ik ga nu weêr een paar jaren terug. In den zomer van 1846 nam Papa oom Jan, Maurits en mij naar België op weg naar Creuznach waar Papa de baden ging gebruiken. Wij stapten eerst af te Antwerpen, waar wij in het groote hotel Antoine op de place Verte logeerden en het een en ander bezichtigden o.a. de afneming van het Kruis van Rubbens in de prachtige Kathedraal. Door een der straten wandelende kwamen wij voorbij een boekwinkel waar een Vlaamsche uitgave van de Roos van Dekama voor de ramen stond. Wij allen waren verontwaardigd over die schandelijke nadruk en Papa ging nog in den winkel om zijn ongenoegen te kennen te geven, maar de Belgen deden hetzelfde met Fransche Romans, die men daar beterkoop kon krijgen dan in Parijs.

Te Brussel logeerden wij in het Hotel de l'Univers, dat nog bestaat en destijds behoorde aan den Heer Pierron, de broeder van Tante Hortense van de Poll. Hetgeen mij het meest opviel was de keurige inrichting van de kamers met haar beschilderde muren en plafonds en goedgekleede knechts in rok en witten das. De broodjes die wij aan het ontbijt kregen waren overheerlijk en zoo als wij ze in Holland nooit gegeten hadden, waar trouwens het brood altijd nog jaren daarna inférieure bleef. Ik herinner mij dat wij het brood kregen van een zekere Gude, een rijken broodbakker, hoek Keizersgracht Leidsche straat een vrome isegrim met een witte das en een heel air over zich, die Zondag onder de preekstoel zat en zijn klanten in de week onsmakelijk brood in den maag stopte. Te Brussel zagen wij de Museum's de Sainte Gudule, de schilderijen van Wirtz en veel andere bijzondere merkwaardigheden maar ik herinner mij niet welke théâtres wij er bezochten. Luik & Namen werden door ons met belangstelling bezichtigd en en passant bezochten wij de Grotte de

Han, ook wel Trou de Han genaamd. Daarvoor gingen wij naar Rochefort, destijds een ellendig gat, daar geen ordentelijk rijtuig te krijgen was om naar de grottes te rijden, zoodat wij ons behelpen moesten met een ellendig karretje met een kreupel paard. De grottes van Han vonden wij natuurlijk prachtig en inspireerden Papa om in het gereed liggende album het gedicht te schrijven dat in zijn werken voorkomt [60](#), en dat hij al wandelend maakte. Wij lazen daar ook een vers van Victor Hugo dat vrij smerig eindigde. Te Han was een bedelaar op krukken en met een bochel en Papa herinnerde zich dien man daar reeds gezien te hebben 25 jaren vroeger toen hij er als jongen met zijn Tantes Keepers [?] van Winter & Tante Gonne een reis met haar reiswagen door België maakte.

Den volgenden dag waren wij te Dinant, dat ons door zijn beeldige ligging verrukte evenals de Maas die wij veel mooier vonden dan den Rijn. Het was niet te verwonderen dat wij onze oogen uitkeken om de oevers van de Maas te bewonderen, wij die geen andere bergen kenden als de Blinkert en de groene en witte berg van Woestduin. Van Dinant voeren wij naar Trier, waar wij de prachtige Porta Nigra bewonderden en vandaar naar Coblenz om van daar per stoomboot naar huis af te zakken. Aan boord lachten wij om twee jonge Engelschen, die voortdurend in hun reisgids van Murray studeerden in plaats van naar het mooie landschap te kijken en oom Jan kreeg daarover ruzie met hen, maar wij werden goede vrienden, nadat wij hun de reden van onze vrolijkheid uitlegden. Papa bleef te Creuznach waar hij zich goed verveelde [61](#). In 1847 had ik een uitnoodiging ontvangen van den Heer Lardner om eenigen tijd bij hem in Londen te komen logeeren en dit werd natuurlijk gretig aangenomen. Hij woonde te Londen in Amphill Square bij zijn neef Dennys en had daar zijn kamer voor mij afgestaan. Ik vertrok met de stoomboot Batavier van Rotterdam en had een ruwe overtocht maar was niet zeeziek en heb daarvan nimmer last gehad ofschoon ik heel wat stormweêr heb bijgewoond en op het Kaapsche rif bijna vergaan ben. Den volgenden morgen kwam ik te Blackwall aan en werd daar door een porter een briefje van Lardner overhandigd, waarin hij mij mededeelde dat hij met de pokken te bed lag maar dat ik toch maar bij zijn neef moest afstappen en dien zelfden dag met de geheele familie zou

gevaccineerd worden. Dat was een groote teleurstelling voor mij. Ik nam een cab en reed naar Amphill Square waar ik den Heer & Mevrouw Dennys, twee dochters en een zoon vond, die een jaar of vier ouder was dan ik. Dadelijk werd ik bij Lardner toegelaten die er vreeselijk uitzag, het geheele gezicht vol pokken. Allen werden 's middags ingeënt en ofschoon wij dagelijksch den zieke bezochten, heeft niemand onzer de pokken gekregen. Door de ziekte van Lardner heb ik vermoedelijk minder bezienswaardige zaken in Londen gezien dan wenschelijk was, maar daarvoor maakte ik een reisje naar Leamington, Oxford, Bath en Bristol, welke plaatsen ik anders zeker niet gezien zou hebben.

Ik had voor Leamington en Oxford brieven van aanbeveling mede gekregen. De familie te Leamington, wier naam mij ontschoten is, bracht mij naar het dichtbijgelegen beroemde Warwick Castle en de Heer Dr. Johnson van het Observatory te Oxford een beroemd Engelsch sterrenkundige verzocht mij bij hem te luncheon. Hij kon, zeide hij, tot zijn leedwezen mij niet anders van dienst zijn, omdat juist op dien dag een jaarlijksche vergadering van beroemde Europeesche sterrenkundigen ten zijnen huize zou gehouden worden. Dr. Johnson had een mooi, intelligent, Engelsch gelaat en was uiterst minzaam; terwijl ik met hem aan het praten was kwamen de beroemde fransche astronoom Le Verrier, een lelijke blonde man en de niet minder beroemde Rus Struve, een dikke man met een Tartaarsch uiterlijk binnen. Ik liet de Heeren alleen, belovende voor de lunch terug te komen, maar kwam eerst laat in den middag bij den Heer Johnson terug, die mij te dineeren hield. De reden daarvan was dat ik den geheelen dag door de stad geboemeld had en aan de rivier een éénmansgiek had gehoord waarin ik een heel eind ver was weggeroeid.

Van Bath en Bristol herinner ik mij weinig, vermoedelijk omdat ik er geen introductie brieven had.

Gedurende mijn verblijf te Londen maakte ik ook een voetreis met den Heer David Koning naar Canterbury, een flinke wandeling, maar ik was jong en had flinke longen en beenen. Dat belette echter niet dat ik in een hotel aangekomen en lunch besteld hebbende in afwachting van de opdiening in een stoel in slaap viel en David Koning alle moeite had om mij wakker te krijgen. Wij bezichtigden de prachtige kathedraal en

keerden per trein naar Londen terug. - David Koning was een bekwaam musikus pianist en componist en als zoodanig was hij geïnviteerd bij vrienden van hem, bij wie de toen nog jeugdige en later zoo beroemde violist Joachim viool zou spelen. Ik bracht dien avond David Koning tot aan het huis van zijn vrienden maar daar ik niet geïnviteerd was bleef ik buiten voor het open raam staan luisteren naar het heerlijke vioolspel van Joachim, die toen even als ik, ongeveer 19 jaar oud moet geweest zijn. Van David Koning had ik in Amsterdam les in het zingen gekregen, maar zonder succes, daar ik wel goeden wil had en muzikaal was, maar het voornaamste miste, namelijk stem. De muziek noten heb ik nooit kunnen leeren.

Te Londen ging ik in zijn vrije uren uit met den zoon van den Heer Dennys, die een betrekking had bij de Bank of England. Hij stelde mij in de gelegenheid om daar de goudkamers en het maken van bankbiljetten te zien. Anderen brachten mij naar St. Paul's en de daar bestaande whispering gallery, een verbazende klim en naar den Tower waar ik mij lang ophield om van alles een kijkje te nemen. Ik kwam er uit, verontwaardigd over de wreedheid der Engelsche Koningen. De aangenaamste herinneringen heb ik aan het British Museum, dat ik herhaalde malen bezocht en waar ik altijd even hartelijk ontvangen werd door de vrienden van Lardner, de Heeren Carpenter, die aan het hoofd stond van de afdeeling voor platen, teekeningen, gravures enz. en door de Heeren Cannon en Bullen die met Lardner in de afdeeling boeken werkten. Lardner was speciaal voor de hollandsche, Zweedsche, Noordsche en Deensche boeken en, zooals het mij bleek, zeer gezien om zijn kennis van talen en bemind om zijn karakter en geest. Cannon was een lange bleeke man die geplaagd werd om zijn glimmende hoed en schoenen en mooie handschoenen; alle uiteinden van zijn lichaam waren schitterend maar hij zelf was lelijk. Bullen was daarentegen een prachtige kerel met mooie bruine oogen en hair en een prettige, vrolijke vent. De Heer Carpenter was al een man op jaren met een kaal hoofd en scherpzinnig gelaat. Alle drie kenden Papa persoonlijk en hadden het altijd over zijn verbazend veelzijdige kennis en geestigen omgang. Het was daaraan te danken dat zij mij zoo hartelijk bejegenden en ook omdat Lardner mijn Mentor was, maar zij vonden het wel aardig dat ik zoo

goed Engelsch sprak en veel plezier had in litteratuur en schilderijen, het laatste dank zij mijn omgang met schilders uit Arti et Amicitia. Onder de hollandsche boeken zag ik al de werken van Papa maar ook die van de oudere en nieuwere schrijvers op elk gebied.

De Heer Dennys Senior, die wijnkooper was, bracht mij naar de reusachtige London Docks, waar ik met hem in zijn wijnkelders daalde. Hij liet mij daar een glas Diamond Port wine drinken, die mij heerlijk smaakte, maar toen ik na in de gewelven rondgewandeld te hebben, weêr in de buitenlucht kwam, zwaaide ik als een dronkenman.

In een van de comedies die ik bezocht, zag ik een fransche troep spelen; de voornaamste acteur die optrad was de beroemde komiek Bouffé, die eerst de Gamin de Paris en daarna de Grandpapa Turlututu speelde [62](#). Hij deed mij denken aan onze komiek Rosevelt die ik als kind had gezien; deze was de man die in 1813 met een oranje lint op het tooneel kwam toen de Franschen nog in Amsterdam waren. Hij werd op het tooneel gevangen genomen, maar enkele dagen daarna, toen de Franschen gevluht waren, in vrijheid gesteld.

Gedurende mijn kantoorleven bij Carp & Co. waren mijn vrienden voornamelijk Peter de Genestet, zijn neven Kruseman, zoons van den kunstschilder J.A. Kruseman en Leonard en Herman Beels. Met Genestet ging ik 's middags na kantoortijd wandelen naar Belvedere, een koffijhuis buiten de wansmakige Willemspoort, die de mooie Haarlemerpoort vervangen had. Op het platte dak van Belvedere zaten wij te jubelen, verzen te reciteeren en te genieten van ons jonge leven. Met Alexander en Henri Kruseman speelde ik biljart bij Hannier op het Rokin hoek Spaarpotsteeg en de vrienden Beels bezocht ik meer 's avonds. Zij woonden op het Koningsplein aan de stille zijde, waar zij boven een behanger kamers hadden. De gesprekken liepen gewoonlijk over het nieuws, dat zich in die jaren 1846/1851 op elk gebied wegbaande, over staathuiskunde en socialisme en litteratuur. Op een debatingclub, die eenige jongelieden destijds hadden opgericht en waarvan ik ook lid was geworden verdedigde ik de stelling dat de oorlog ook zijne goede zijde had en kreeg bij die gelegenheid ongenadig de wind van voren, maar na zooveel jaar moet ik zeggen dat de stelling niet zoo paradoxaal is als zij schijnt. Ik werd ook opgenomen in een

gezelschap van 5 of 6 jonge mannen tusschen de 20 en 30 jaren, die économie politique eens in de week bij elkander aan huis lazen, o.a. de werken van J.B. Say, van den geestigen Fred. Bastiat, van Proudhon, Fourier en andere economisten, socialisten en communisten. In die club zaten o.a. Johan Muller procuratiehouder van J. Barge, zijn broeder Henri, P.N. Muller, die nog leeft, Joh.C. Zimmerman en nog een paar heeren wier namen mij ontschoten zijn. Aan Johan Muller heb ik te danken dat ik in 1852 naar Indië ben gegaan. In dien tijd dat ik mij met économie politique enz. bezig hield werd ik thuis de soc: naar socialist genoemd.

Ik geloof dat ik in 1847 in de loting was gevallen [63](#) maar wegens hevige hartkloppingen werd ik drie jaren achtereen voor een jaar vrijgesteld en daarna finaal afgekeurd. Die hartkloppingen waren zoo geweldig dat door mijn dikke winterjas het bonsen van mijn hart duidelijk zichtbaar was. Ik was vaak genoodzaakt van benauwdheid op den grond te gaan liggen. De dokter gaf mij zure droppels, die mij niet veel hielpen, maar het schijnt dat de gymnastiek mij veel meer goed gedaan heeft, tenminste ik ben daardoor zoowel in de lengte als in de breedte gegroeid en veel gespierder geworden. De gymnastiek lessen werden ons gegeven boven in de Leydsche Poort, die helaas, even als de Haarlemsche Poort later is afgebroken. Onze meester was Vlieken, een prachtige tamboormajoor van de schutterij en zeer in de gratie bij haar kolonel, oom Hodshon, men zeide om zijn vrouw. Bij Vlieken nam ik ook les in het scherm met floret en sabel, dat zeker de heilzaamste lichaamsbeweging is. Onder Vlieken's leerlingen was ook de student Haffmans, die van gymnastiek meer wist dan Vlieken en van wien ik het meeste geleerd heb. Ik heb later nooit te weten kunnen komen of Haffmans dezelfde was die later de heftige clerikale afgevaardigde voor Limburg geworden is [64](#). In het heete Java heb ik, vreemd genoeg, nooit last van hartkloppingen gehad, ofschoon mij hart zich anders niet onbetuigd liet. Bij de schutterij te Semarang heb ik het tot kapitein gebracht.

Aan sport werd in mijn jeugd weinig of liever gezegd niets gedaan maar des te meer aan het edel biljartspel, dat wij het eerst leerden op een oud biljart uit het eind van de 18e eeuw dat op het Manpad stond en nog touwen netjes voor zakken had. De queuen hadden geen lederen

procédés (pommeranzen) maar wij maakten eenige kruissneden in het dunne eind en sloegen er dan op met een plat ijzer, zoodat er een soort kwast van werd, waarmede wij toch effect konden geven. Dat effect geven aan den bal was toen eene uitvinding van recenten datum en in het Café Restaurant van Mulder op den Dam - thands Zeemanshoop - was het aan David en mij geleerd door een Zwitser, Stumm genaamd die altijd een rooden das droeg. Wij hadden de kunst gaauw afgekeken en David was weldra de sterkste speler van Amsterdam. Ook Maurits en Willem speelden uitstekend, vooral de laatste die er zich meer op toeleigde. De laatste keer die ik met Maurits gespeeld heb was in 1874 in de Besogne Kamer in den Haag en toen zag ik dat hij het niet verleerd had. Opmerkelijk is het dat Papa uitblonk in het potspel, zijn 4 zoons in het carambole en serie spel en mijn Zoon Roelof hen allen overtreft in het serie spel, het masseeren, terugtrekken en cadre spel. Na mijn 70ste jaar heb ik niet meer gebiljard. Volgens een brief van Papa aan Mr. Aart Veder heeft hij nog les gehad van den beroemden Mingo, die de uitvinder van de procédés was.

Nadat de Zwemschool van Ploenius, een Deen, met een gelegenheds cantate van Papa [65](#) was ingewijd, nam ik ijverig les in het zwemmen en leerde het goed, maar had in Indië geen gelegenheid tot zwemmen daar de rivieren er te ondiep zijn. In de kristalheldere vijvers te Salatiga heb ik echter gemerkt dat men het zwemmen nooit verleerd. Hetzelfde kan gezegd worden van het schaatsenrijden, waarvan ik een hartstochtelijk liefhebber was. Ik begon al op jeugdigen leeftijd, vóór dat Lardner bij ons was. Volgens mijne tijdgenooten heb ik het op de schaats ver gebracht en als ik op de Keizersgracht vóór ons huis beentje over reed dan had ik menig toeschouwer op den wal.

Kaartspelen heb ik al op heel jeugdigen leeftijd van Papa geleerd zo als mij gebleken is uit een brief van hem aan Mr. Aart Veder van 1 Maart 1837 waarin hij schrijft dat hij aan David, Maurits & mij les geeft in het 'bouillotte' [66](#) om koperen louisen. Maar in hontre had ik al twee jaar vroeger les van Papa gehad, zoo als mij gebleken is uit een brief van hem aan Veder geschreven te Woestduin in 1835, waarin hij schrijft dat hij zich 's avonds amuseert om David en mij hontre te leren. Wij hadden toen reeds boston geleerd. Ik heb in Indië veel kaart gespeeld maar heb

elk hazard spel verfoeid. Hombre en whist speelde ik goed. Van parieeren [67](#) heb ik altijd een afschuw gehad.

Onder mijne vele gebreken behoort het rooken waarover ik heel wat van mijn entourage hooren moet. Mijn eerste bosje sigaren kreeg ik vóór mijn 14de jaar cadeau van den Heer Van Hoorn een ongetrouwde vriend van mijn ouders, die dat lang niet goedkeurden. Slechts bij enkele gelegenheden kreeg ik er een te rooken. Later kocht ik echte Havanah's bij Hajenius in zijn eerste winkel op de Vijgendam en bij Van Eldik in de Kalverstraat; de laatste had den bijnaam van mooi weêrtje, omdat hij dat altijd zei als men binnen kwam of het mooi of hondenweêr was. In die sigaren winkels kocht men in mijn jeugd de heerlijkste Woodvilles, Reukurellen & Larauagas voor 5 cents het stuk, sigaren waarvoor men tegenwoordig 25 cents en meer betaalt. Papa rookte Goudsche pijpen die hij bij het billardspel als hij stooten moest dwars in den mond hield en 's avonds op straat sigaren van een zekeren Jacob, ellendige bokjes [68](#) van 2 cent, in de wandeling Jacobjes genaamd. Er stond altijd een geopend kistje Jacobjes in zijn studeer vertrek, maar wij stalen ze niet. Ze waren voor ons te min! Tot het jaar 1848 - het zoogenaamde Vrijheidsjaar - was het niet ordentelijk over dag op straat te rooken. Papa was geen groot rooker, maar snoof den geheelen dag en gebruikte daarom bonte zakdoeken. Ik heb ook een tijd lang gesnoven, maar ben daarmee met mijn vertrek naar Amerika opgehouden. Tegenwoordig snuift men bijna niet meer.

Alvorens mijne herinneringen te vervolgen wil ik het een & ander van Pa te huis vertellen. Hij stond in den winter niet vroeg op en kwam zelden vóór 9 uur aan 't ontbijt. Gewoonlijk waren wij dan al aan de lessen of later naar school of kantoor. Om 12 uur werd er koffie gedronken en dan kwam Papa binnen met couranten onder den arm, die hij dadelijk begon te lezen en van niemand notitie nam. Eens was hij zeer spraakzaam toen Juffrouw Toussaint bij ons koffie dronk. Papa bewonderde haar zeer en was geregeld in briefwisseling met haar, maar zij schreef zoo schandelijk onduidelijk dat Papa hare brieven eerst ontcijferde en overschreef om van den geestigen inhoud te genieten. Wanneer Juffrouw Toussaint de proefdrukken van haar werken ter correctie kreeg waren ze gewoonlijk zonder fouten omdat een knappe zetter met het drukken belast was

geweest, terwijl Papa's handschriften krioelden van fouten, ofschoon zijn schrift keurig en duidelijk was, maar daar had men een stomme werkmans aan gezet.

Driemaal 's weeks werd Papa 's morgen's geschoren door een ouden barbier uit de Leydsche straat, die botte messen gebruikte en Papa's wangen kind en mond zoodanig inzepte dat hij geen adem kon halen en Papa vruchteloze pogingen deed om het schuim weg te blazen. Dan begon de marteling eerst. Om de mond te scheeren hield de barbier Papa's neus tusschen zijn vette vingers vast, zoodat hij bijna stikte en dan begon hij een verhaal, dat hij telkens afbrak om op nieuw in te zeepen en nooit tot een eind bracht. Papa hield zich al dien tijd dood stil, gedachtig aan het spreekwoord 'die gevild wordt moet stil liggen', maar als de barbier eindelijk zijn beulen werk geëindigd had, was Papa's onderkin één bloed en al.

Papa had zich laten maken een afschuwelijk lichtgrijs molenaarspak, jas, vest en broek van grove stof, waarin hij er als een molenaar uitzag en dat hij alleen in zijn studeer vertrek droeg want als hij 's middags om 2 uur uitging, trok hij andere kleeren aan, die hem geleverd werden door een kleedermaker in den Bosch, die de pakken een paar keer per jaar verwisselde en bij wien hij voor f 60 of f 70 's jaars geabonneerd was; het was ordinair goed en slecht gemaakt, maar daar gaf hij niet om. Hij wist wel que l'habit ne fait pas l'homme [69](#) en dat men aan zijn gelaat onder elk kledingstuk den genialen aristokraat zou herkennen. Ik herinner mij dat hij er altijd prachtig uitzag als hij op audientie bij den Koning ging; dan droeg hij l'habit 'à la française' met stalen knopen met facetten [70](#), jabots en manchetten van echte Brusselsche kant, zwarte zijden korte broek dito kousen, schoenen met blinkende stalen gespen, en een degen met stalen gevest op zijde en een steek op het hoofd. Dan maakte Papa een schitterend figuur, maar in zijn studeer kamer genoot hij van zijn molenaarspak, waarvan de linkerborst bruin was geworden van de snuif. Later heeft hij dat verwisseld voor een chambercloak, waarin hij door Schwartze is geschilderd.

Papa had op zijn zilveren bruiloft van mama een bureau ministre cadeau gekregen - waaraan ik nu gezeten ben - maar ofschoon dit bureau altijd vol lag met boeken en papieren schreef hij bij voorkeur aan een

speeltafeltje, dat altijd wiegelde omdat de pooten niet even lang waren. Ook dat tafeltje lag vol, maar Papa kon overal den weg vinden behalve als de werkmeid den boël quasi had opgeruimd want o wee! dan was hij diep ongelukkig! Ik heb die slordigheid van hem overgeërfd. - Papa had natuurlijk een groote correspondentie, die hij dadelijk beantwoordde. Hij schreef eerst de adressen en daarna zonder ratures [71](#) de antwoorden waarmede hij in een ongeloofelijk korten tijd klaar was. Dan had hij zijn werk als Rijksadvokaat, moest pleiten te Amsterdam, Alkmaar en Hoorn en het is iedereen altijd een raadsel geweest hoe hij den tijd heeft kunnen vinden om zijn boeken te schrijven talrijke vergaderingen bij te wonen en bezoeken te ontvangen. De Vrijmetselarij waarbij hij Regeerend meester van de Loge Willem Fredrik en Groot redenaar van het Groot Oosten was [72](#) nam hem heel veel tijd in beslag en 's morgens stroomde het van bezoekers van alle standen, die nooit ongetroost weggingen. In 1848 bezochten hem Duitsche en Oostenrijksche vluchtelingen, meestal Vrijmetselaars die na op de baricades gevochten te hebben bij Papa hulp en troost kwamen zoeken en ook vaak vonden. Eens werd hij bezocht door een duitsche phrenoloog die Papa's schedel wilde meten. Het bleek dat die nog grooter afmeting had dan die van Schiller hetgeen hem niet onaangenaam was. Acteurs en Actrices, die al of niet in zijn tooneel stukken speelden kwamen om raad vragen of les in het acteren nemen en als men daarbij rekent dat hij al zijn werken zelf overschreef, alvorens ze aan den drukker te zenden en 's avonds zelden werkte dan vraag ik mij af wanneer hij alles wat hij naliet geschreven heeft.

Papa ging 's avonds nooit vóór 12 uur naar bed en als ik tegen dien tijd te huis kwam vond ik hem in de huiskamer aan het schaakbord, tegen zijn eigen spelende. Hij speelde heel goed, zonder bepaald een phoenix te zijn, maar dat was hij in zooveel andere opzichten.

Papa ging geregeld de Donderdag avonden naar het Instituut [73](#), later door Thorbecke in Akademie van Wetenschappen herdoopt, en daarna naar den Heer Amersfoort en zijne twee zusters Matje en Keetje om een partijtje te maken en dan kwam ik er ook geregeld. De Heer Amersfoort was een goede zestiger en associé van den Heer Archibald van de Poll, weduwnaar van een zijner zusters, een ondragelijk trotsch individu, die later hertrouwde met de dikke Juffrouw Mietje Muilman, die wel 200

pond woog, archimillionair was en te dik om hem kinderen te verwekken. Van de Poll had echter uit zijn eerste huwelijk een zoontje dat al de miljoenen van zijn stiefmoeder erfde, waarvan niet veel is overgebleven en later in handen kwam van lieden die noch met Muilman noch met den zoon van van de. Poll in de verte geparenteerd waren. De Heer Amersfoort was een hoogbegaafd man en een scherpzinnig theoloog met een verbazend geheugen. Hij kon als hij een preek gehoord had haar geheel opzeggen en wist van de meeste predikanten op welken dag zij hunne intrede in Amsterdam gedaan en welken tekst zij voor hun preek genomen hadden. Hij speelde slecht hontre en kreeg vaak onder het partijtje absenties. Zijn gelaat werd dan aschgrauw en hij keek voor zich als een wezenlooze; als eene zijner zusters hem dan wat eau de cologne op het hoofd gegoten had dan kwam hij weêr bij; iedereen deed of er niets gebeurd was en men speelde door maar dan zei hij kort daarop 'ik geloof dat het weêr mis met mij geweest is.' Papa hield meer van Matje dan van Keetje; de eerste was verstandiger en buitengewoon ontwikkeld en toen zij eenige jaren later stierf, toen Papa in Parijs was kwam hij dadelijk terug om haar begrafenis bij te wonen, zooals hij mij naar Samarang schreef. Keetje overleefde beiden en woonde later te Bussum; zij werd stokoud en was een mummie geworden.

Den 24sten Maart 1848 op Papa's verjaardag brak in Amsterdam oproer uit dat het Glazenmaker's oproer [74](#) genaamd werd, niet omdat het uitging van de glazenmakers, maar omdat het zich bepaalde tot het ingooien van ruiten, zoodat alleen de glazenmakers er voordeel bij hadden. Het grauw begon met het plunderen van een kruiwagen met sinaasappelen van een jood op den Dam, daarna gooide het de glazen in bij een Juwelier in de Molsteeg en vervolgde het zijn weg langs de Keizersgracht naar de Heerengracht waar geen ruit gespaard bleef. Er waren in geen tijd honderde menschen bijeen gestroomd, natuurlijk het schuim van de bevolking, en de weinige dienders die de stad er op na hield waren niet in staat de oproermakers tegen te houden, terwijl de ruitery eerst kwam aangereden op de Heerengracht bij het Kaasplein, thands Thorbecke plein, zoodat daar geen haast meê gemaakt was; De burgermeester Cramer en de Hoofdcommissaris van Politie Provó Cluyt hebben over hunne laksheid genoeg moeten hooren. Op de Heerengracht bij het

Kaasplein had de kloeke Heer Hilman, dichter o.a. van het treurspel Demetrius, heel alleen getracht het gepeupel tot staan te brengen en was al handgemeen geworden [75](#), toen hij door de sleepers van een rijtuigverhuurder op het Kaasplein ontzet werd en het juist aankomende paardenvolk met behulp van infanterie een eind aan de baldadigheden maakte en eenige van de leiders, waaronder heeren, gevangen nam. Zij kregen een geruimen tijd gratis logis in de gevangenis op den Heiligen weg, waar nu de badinrichting is en werden later gevonnisd. Aangezien men destijds nog geen rijtuigen voor gevangenen had, werden de booswichten geboeid van de gevangenis naar het Paleis van Justitie gebracht geëscorteerd door cavalerie, infanterie en dienders, terwijl de Heilige weg en Leydsche straat & Prinsengracht afgezet waren. Ik heb ze toen eenmaal bij toeval gezien.

Toen de bende aan het ingooyen van ruiten was op de Keizersgracht over het Molen pad en de Heer van der Hoop, chef van Hope & Co. op zijn stoep naar het gepeupel aan den overkant stond te kijken, kwam een werkmans hem zeggen dat zij later bij hem zouden komen waarop hij hem dood leuk bedankte voor de boodschap en een kwartje gaf voor de moeite. De Heer van der Hoop was een kranige zeventiger en toen het beursuur - 3 uur - naderde en hij onzeker was of de andere chefs van Hope & Co. op de beurs zouden komen, daar de paniek in de stad groot was liet hij, ofschoon sedert lang niet meer naar de beurs gaande, zijn galakoets met de beeren bok met zilveren klauwen en koetsier en palfrenier in gala liverij voorkomen en reed daarmede naar de beurs waar het vrij ledig was. Hij bleef eenigen tijd aan zijn pilaar staan om acte de présence te maken en reed toen naar zijn huis terug. Ik hoorde naderhand dat zijn koetsier dit moedige optreden van den Heer van der Hoop lang niet plezierig vond.

Wij vernamen in onze respectieve Societeiten dat vrijwilligers voor de schutterij waren opgeroepen en te huis komende vertelde Papa ons waar wij ons wapenen konden. Hij gaf ons toestemming om ons aan te sluiten en na de taart ter eere van Papa's verjaardag in alle haast opgegeten te hebben, snelden wij de deur uit om wapens te halen en zoo mogelijk uniformen, maar die waren niet meer te krijgen, zoodat wij ons met geweer en patroontas moesten tevreden stellen. Maurits, die student was,

werd gecommandeerd naar de Leydsche poort en Stadsschouwburg, waar de studenten verzameld werden en waar zij vrij entrée in de comédie en verbazend veel pret hadden. Ik had het ook best in de Waag op de Botermarkt - thands Rembrant'splein - waar wel 1000 schutters in uniform en in burgerkleeding verzameld waren. Wij werden in compagnieën ingedeeld en deze weêr in secties, want er moest gepatrouilleerd worden. Er was nog veel gisting in de stad en officieren waren in de Kalverstraat gemolesteerd. Dat neemt niet weg dat wij ons in de Waag en daarbuiten dol amuseerden en allerlei vaderlandsche en andere liederen zongen. Er waren een massa Duitschers en Joden uit den fatsoenlijken stand als vrijwilligers opgekomen en die waren in den regel goede zangers. Men schatte het aantal vrijwilligers op 1000 zoodat met inbegrip van de Schutterry ongeveer 5000 man op de been waren behalve het leger. Alle kroegen, sigarenhuizen, eethuizen enz. in de buurt van de Botermarkt waren vol en maakten in die dagen uitstekende zaken. Heel veel discipline was er bij ons niet en dat kon ook niet anders daar de vrijwilligers niet lang genoeg onder de wapens bleven en eenige dagen na 't oproer werden afgedankt.

Ik herinner mij een amusant incident bij een patrouille, die wij den eersten nacht liepen en waaraan ik als een heldhaftig 19 jarige vrijwilliger deelnam. Het was prachtige maneschijn en ongeveer 3 uur toen wij met slaande trom marcheerden langs het huis van den Heer Poel - waar nu Couturier woont - toen wij achter ons een geweldigen knal hoorden als of er een kanon was afgeschoten en die ons eene rilling door het lijf liet gaan. Onze commandant, wiens naam ik helaas! vergeten ben, sidderde echter niet en gedachtig aan den stelregel van Napoleon qu'il faut marcher au canon [76](#) - hetgeen Grouchy te Waterloo verzuimde - commandeerde de held 'Halt! Rechts om keert!' waarop wij naar de Reguliersgracht terugmarcheerden. Vóór dat wij zoover waren bespeurden wij dat de knal die wij gehoord hadden niet een kanonschot was maar veroorzaakt was door het neervallen van het valluik van een aan de kaaimuur vastgemaakte waterschuit, dat in het holle van de nacht een heidensch lawaai gemaakt had. Toen de schuitenvoerder ons peloton had hooren aankomen, was hij uit zijn kombuis komen kijken en had, toen de troep voorbij was, het luik achter zich laten neêrvallen. Koning

Willem II hield later op den Dam inspectie van de schutterij en vrijwilligers en had veel plezier in de laatsten waarvan de meesten geen uniform droegen en allergrappigst waren toegetakeld. Er waren 5 bataillons aanwezig die tot achter het Paleis waren aangetreden en bij het defileeren liep de boel verschrikkelijk in de war tot groot vermaak van den Koning.

In mijn kantoorjaren was ik een getrouw bezoeker van de schouwburgen, waarvan ik niet geblaseerd was daar wij als kinderen zelden naar de comedie gingen, hoogstens 2 maal in den winter en dan naar den Stad's Schouwburg. Ik herinner mij dat ik de Gijsbrecht van Amstel [77](#) gezien heb van Engelman en later van Peters, Badeloch werd gespeeld door Mevrouw Engelman-Bia, Clarisse door Mevrouw Stoetz, die altijd huilde, en Vader Gozewijn door Westerman, de vader van den lateren Directeur van Natura Artis Magistra en de grootvader van wijlen den Directeur van de Kas Vereeniging. Ook zag ik in dien schouwburg vreeselijke drama's als Abalimo of de Groote Bandiet [78](#) en meer zulke draken, waarin Peters de hoofdrol vervulde en geweldig schreeuwde. Wat mij zeer boeide waren de Merope van Voltaire vertaald door Nomsz en de prachtige balletten van A.P. Voitus van Hamme (die ons les gaf in het dansen) waarin o.a. zijne vrouw danste en de mooie Mademoisell Ropiquet en een zekere Carré die opsprong en twee maal ronddraaide voor hij weêr op zijn voeten terecht kwam.

Van de beroende fransche tragédiennes zag ik Mademoiselle Georges, de in haar jeugd maitresse was geweest van Napoleon I en Rachel de onovertroffene. De eerste was een statige, gezette vrouw van ruim zestig jaren, met mooie restes [79](#) en een prachtig collier paarlen, een geschenk van haar vorstelijken minnaar. Zij speelde voortreffelijk als Athalie [80](#). Twee malen heb ik Rachel zien spelen als Phèdre en als Hermione [81](#), eens van het schellinkje, waar de plaats f 1,- kostte en eens in de loge bij Papa. Wij kwamen opgetogen thuis. Zulk spel heb ik nooit meer gezien en wordt ook niet meer vertoond. Sara Bernard gelijkt in de verte niet op het sobere spel van Rachel al heeft zij een voix d'or en Agar, die Rachel nabootste was goed, maar veel minder. In tegenstelling met Georges was Rachel slank met mooi gemodeleerde armen en handen en een echt klassiek en tragisch figuur. Zij schreeuwde nooit maar men kon haar

overall goed verstaan en zij had van die oogenblikken die de geheele zaal elektriseerden. Zij was geen schoonheid om op te verlieven, maar zij had een mooi klassiek hoofd, waarop niets viel aan te merken. In de Phèdre was zij goed gesecondeerd door haar broer Felix en door de acteur die de rol van Theseus vervulde.

Er werden destijds ook duitsche opéras gegeven en ik hoorde daar in 1848 de beroemde bas Formes, wiens stem naar men beweerde nog zwaarder was dan die van Lablache. Ik hoorde hem in de Figaro's hochzeit en in die Entführung aus dem Serail [82](#). Hij was Weenen ontvlucht waar hij op de barricades gevochten had en was een prachtige kerel met lang golvend hair dat hem over den hals viel en een uitmuntend akteur. Ik heb met hem een aardige scène gehad toen ik bij Hope & Co op kantoor was. Er was een uit Weenen op hem getrokken wissel ontvangen en mij werd opgedragen dien te inkasseeren, daar ik duitsch sprak. Formes had kamers op de hoek van het Koningsplein en Heiligen weg en bij gelegenheid dat men hem een sérénade had gebracht en hij, om te bedanken, een lied had gezongen, had men het op de brug van de Heeren Gracht kunnen hooren. Toen ik boven op de 1ste étage was gelaten vond ik twee heeren zitten voor een tafel vol met uitgetelde rijksdaalders & guldens, een heerlijk gezicht voor iemand die een wissel komt ontvangen. Aan Formes, die boven was, werd het wisseltje gebracht. Hij kwam eenige oogenblikken later beneden en begon in de deur staande dadelijk te bulderen tegen den schweinhund die het gewaagd had op hem te trekken; hij had al zijne schulden vóór zijn vertrek betaald, had geene crediteuren enz. enz. wat ik betwijfelde, want hij was hals over kop gevlucht, anders hadden zij hem gefusilleerd, waarmede men in 1848 niet veel complimenten maakte, en van orde op zijn zaken stellen kon dus geen sprake zijn geweest. Nadat hij uitgefulmineerd had dat de ruiten er van dreunden en op 't springen waren, kreeg ik den wissel terug en was blijde toen ik heelhuids weer op straat stond. Formes kreeg later een engagement in Londen voor £ 6000 Shg de season, maar raakte aan den drank, verloor zijn stem & moet arm in Californië gestorven zijn.

In mijn kantoorjaren had ik veel plezier in de Variétés in de Nes bij Duport en in de fransche Variétés van Lavergne op het Singel over de

latijnsche school. Bij Duport waren de komieken Judels en Bamberg beiden uitstekend en de aardige actrices Sablairolles en Scheps waren ook goed. In de fransche Variétés werden al de nieuwe stukken van Scribe opgevoerd, zoo als de Verre d'eau, la Calomnie & la Cameraderie en farces zooals le maitre d'Ecole [83](#) en le Gamin de Paris. De troep van Lavergne was uitstekend. De jeune premier was Matifas, de komieken Delanoy, Francis & Drapier, die het publiek deden schateren van 't lachen. Delanoy heb ik 25 jaar later teruggezien te Parijs in de Vaudeville en dadelijk herkend. Frances deed met zijn scheve mond ons altijd denken aan den Heer Witsen Straalman, een oude beau van Mama. Voorts was er Madame Duval die heel goede rollen van 1ste amoureuse vervulde, Mademoiselle Estelle een mager schepsel van weinig beteekenis en Mademoiselle Pauline die de Déjàzet rollen meesterlijk speelde, eene geestige meid die met entrain acteerde en de lievelinge van het publiek was. Zij werd onderhouden door De Caze een mooi fransch mannetje zoon van de Baron de Caze Consul Generaal van Frankrijk. Bij Lavergne werden ook gastrollen door Monsieur et Madame Taigny en Madame Doche, die een prachtigen Engelschman met een rooden baard tot amant had en die haar op reis altijd moest volgen. Hij zat altijd op de 1ste bank van de gallerij, très en vue en de dames lorgneerden hem tot groote jalouzij van Madame Doche maar hij was daar toch nog betrouwbaarder dan uit haar oog.

Er was ook een fransche Opéra op de Erwten markt, waar een uitstekende troep speelde. Ik herinner mij vooral de Hugenesses [84](#), waarin Madamee Marneffe, die goed lelijk was maar met een prachtige stem de rol van Valentine zong, Mademoiselle Petit was Marguérite de Valois, een beauté van de bovenste plank, maar een middelmatig stemmetje, Bouchez speelde de rol van Marcel en l'Espinasse die van Raoul met schitterende stemmen van den eersten rang. Wie de rol van Nevers vervulde ben ik vergeten, maar die was ook goed even als de koren en het orkest.

Ten gevolge van mijn lidmaatschap in Arti et Amicitia was ik bevriend geraakt met veel schilders, zoo als de oude Vershuur, Sam Verveer, Piet Vertin, Charles Rochussen, Leickert, Bosboom, te Gempt, Coenaers, Schwartz en vooral Jan Mertz die binnenhuizen schilderde en zijn

schilderijtjes voor *f* 1000 à *f* 1500 verkocht. Hij was een geestige kerel, zoo als de meeste der door mij opgenoemde schilders waren en met hem was ik het meest intiem en bezocht hem dikwijls op zijn atelier hoek Jodenbreestraat en Nieuwmarkt. Hij maakte een klein portretje van mij en Schwartze een groot, die beiden bij mij hangen, alleen uit eigen genoegen en vriendschap en omdat zij mijn scherpe trekken schilderachtig vonden. Jan Mertz heb ik na mijn terug komst uit Indië, 21 jaar later, eens op straat in Brussel gezien en gesproken, maar hij hanteerde het penseel niet meer, was kunstkooper geworden en door eigen schuld aan lager wal geraakt. Voorts sloot ik vriendschap met den Heer l'Héritte, Kanselier van het fransche consulaat en met den consul Generaal van de Vereenigde Staten van Noord Amerika Charles Goethe Bailor, die een niet onbelangrijken invloed op mijn levensloop gehad heeft.

Bailor was een man met een allergunstigst voorkomen, zeer wel bespraakt, goede manieren en die in korten tijd veel kennissen & goede vrienden gemaakt had. Hij had dikwijls van mij vernomen hoe het kantoorleven bij Hope & Co mij begon tegen te staan. Ik was daar kopiïst en zonder vooruitzicht op verandering mijner positie. Bailor haalde mij over met hem naar Amerika te gaan waar hij mij wel zou vooruit helpen. Hij was een Southern man uit Kentucky en vertelde mij van de vijandelijke gevoelens tusschen de Zuidelijke en Noordelijke Staten die dan ook, maar eenige jaren later tot den Secession oorlog [85](#) aanleiding gaven. Ik vernam van hem dat de planters uit de Zuidelijke staten geldelijk zuchtten onder het juk van New York en Boston en dat zij en de Zuidelijke handel in rechtstreeksche verbinding met Holland wilden treden. Hij was zelf van plan om in den zomer van 1851 naar Amerika te gaan, den dienst te verlaten en zich geheel te wijden aan de 'direct Trade' zaak, waarover hij reeds prachtige artikelen aan couranten van de Zuidelijke staten had gezonden, die hij mij op mij op de hoogte te houden liet lezen [86](#). Hij palmde mij des te gemakkelijker in omdat ik vurig naar een anderen werkkring verlangde en ik vond noch bij mijn ouders noch bij mijn voorzichtigen zwager Hartsen eenige tegenwerping toen ik hun mijn plan mede deelde om met Bailor naar New York te gaan. Ik was den 14den Mei meerderjarig geworden en kon dus over

mijn spaarpot beschikken, die makelaar Praetorius, Papa's homme d'affaires mij uitbetaalde. Zij bevatte, als ik mij niet vergis, ongeveer f 5000,- waarvan ik een paar duizend gulden aan Bailor leende om zijn schulden en reiskosten te betalen; ik heb er echter nooit één cent van teruggezien. Papa heeft eerst eenige maanden na mijn vertrek naar Java van Praetorius gehoord dat ik mijn spaarpot had opgenomen en van David dat Baylor mij had opgelicht en toen schreef hij mij naar Batavia dat ik later wel zou ondervinden dat men in den regel voorzichtiger is met geld dat met moeite verdiend is dan met wat men uit erfenis verkrijgt. Geen enkele blaam, maar alleen een raad! Men moet mij ook niet te lichtvaardig veroordeelen maar bedenken dat ik nog jong en onervaren was, mijne gemoeds stemming en verlangen naar een andere betrekking in aanmerking nemen en niet het minst de betoovering die van Baylor uitging en waarmede hij niet alleen mij, maar zelfs Mama biologeerde.

Wij zouden half Juli vertrekken, maar Bailor achtte zich verplicht op den 4den Juli, den dag van Amerika's onafhankelijkheid een afscheids souper aan zijn vrienden in Bracks Doelen Hotel aan te bieden. Ik herinner mij dat daarop aanwezig waren David, Hendrik van Loon, Piet Six, Flip von Hemert, Piet Holzmann, Jan Mertz, Bram Fock en Meyerheim. Nadat wij eerst een partijtje gemaakt hadden, gingen wij tegen elf uur aan tafel, waar het noodige geten en gedronken werd en Piet Six al spoedig voor mirakel lag. Toen wij naar huis gingen waren wij nog maar met ons zessen, David, Meyerheim, von Hemert, Jan Mertz, Bailor en ik en het was om 3 uur klaarlichten dag. Op den Doelenbrug ontmoetten wij eenige joodsche jongens, waarvan een die David tegen het lijf liep een klap van hem kreeg. Daarop gingen zij op de vlucht, maar schijnen ons in het oog te hebben gehouden, want toen wij op de Groenburgwal kwamen om Bailor naar huis te brengen, doken de joden op eens aan den overkant op en begonnen met steenen te gooien. Zij waren intusschen aangegroeid en toen wij naar de Nieuwmarkt retireerden om in het atelier van Jan Mertz te schuilen, hadden wij ons door een leger van Joden te slaan. Ik zag toen onzen voormalige huisknecht August als diender op post staan en ofschoon hij alleen was, hielp hij ons toch bij Jan Mertz onder dak te komen. Wij waren potige

kerels en deelden heel wat slagen uit, maar wij waren in de minderheid en kregen ongenadig ons deel van de klappen die er vielen. Niet een van ons die niet bloedde en Bailor's splinternieuwe lakensche jas was van boven tot onder in den rug opengesneden. Toen wij bij Jan Mertz aangeland waren kreeg David het van overmaat van woede op zijn zenuwen en wij waren natuurlijk allen verschrikkelijk opgewonden. Wij bleven bij Jan Mertz tot ongeveer 8 uur en gingen toen naar huis om ons te laten verbinden maar 's middag's waren wij allen weêr present in Arti. Het grappigste van het geval was dat Hendrik van Loon mij na mijn retour uit Indië vertelde dat hij het souper van Bailor betaald had, daar deze het vóór zijn vertrek naar Amerika verzuimd had.

De Heer P.H. Holtzmann, later lid van de 2de Kamer der Staten Generaal zou de reis naar Amerika met ons doen om daar als Agent van van Vlissingen & van Heel [87](#) te trachten machineriën te slijten. Hij zou zich te Liverpool bij ons aansluiten even als Bailor, terwijl ik mij een paar dagen te Londen zou ophouden om van Papa afscheid te nemen en de Wereldtentoonstelling te zien die schitterend was. Op den dag van mijn vertrek uit Holland, 15 Juli 1851, gaf Mama mij als aandenken een eenvoudigen gouden ring met daarin gegraveerd hare initiales H.S.W.R. 15 Juli 1851, welke ring nog de eenige is die aan de middelste vinger van mijn linkerhand zit en door het zwellen van het gewricht er niet meer kan afgenomen worden. Eenige jaren later heb ik met die ring een aardigheid in de comédie te Samarang gehad, waar een Engelschman met zijn zuster eene voorstelling in het gedachten lezen gaf. Zij zat geblinddoekt op het tooneel en hij was in mijn loge en toen ik hem mijn ring gaf vroeg hij haar op mijn last, wat hij in de hand had, waarop zij antwoordde 'a ring' en daarop vragende wat er in was gegraveerd gaf zij met luider stemme de vorenstaande letters en cijfers op. Ik heb daarvan nooit eene verklaring kunnen krijgen. Een zegelring die ik op Grootpapa's zilveren bruiloft gekregen had ontslipte van mijn vinger bij het baden in de Haarlemmer meer en mijn trouwring knapte af doordat er een stukje ijzer tusschen mijn vinger en de ring kwam.

Papa vond ik in Londen en ging overal met hem mede. De eerste Wereldtentoonstelling was iets 'noch nicht da gewesen' en was prachtig. Toen wij in een koffiehuis lunchten hoorden wij een zware stem

‘Garçon’ roepen, waarop Papa zeide ‘dat kan niemand anders als Lablache zijn’ en werkelijk het was de beroemde fransche Bassetaille [88](#) die in Londen gastvoorstellingen gaf. De volgende nacht vertrok ik naar Liverpool en reisde met twee Engelsche officieren, die zich ook gingen inschepen, maar naar Calcutta. Ik vond in Liverpool Baylor en Piet Holtzmann en den volgenden morgen stapten wij aan boord van de stoomboot Niagara, van de Cunard Line die ons naar New York zou brengen. Op het dek zat een mooi meisje dat Piet en ik dadelijk in het oog kregen, zoodat wij parieerden wie het eerst met haar in kennis zou komen; dat pari won ik en ’s avonds van den eersten dag aan boord speelde ik met haar ‘beggar my neighbour’ een kaartspel gelijk ‘bataille’ dat ik glad vergeten ben. Zij was een beeldig Iersch meisje, Mary Theresia Galway genaamd, dat met haar broeder Kapitein van de Genie en onder geleide van een ouden Generaal en zijne vrouw naar Montreal reisde, waar haar broeder in garnizoen geplaatst was. Behalve hare uiterlijke schoonheid was zij allerliefst en goed opgevoed, zoo als de meisjes van haar stand in Ierland in den regel zijn, en veel eenvoudiger dan de Engelsche meisjes van haar leeftijd, ongeveer 20 jaar. Zooveel is zeker dat ik, te New York aangekomen, smoorlijk op haar verliefd was en een heerlijken tijd met haar aan boord doorbracht. Wij hadden echter voortdurend stormweder, dat ons niet hinderde daar wij beiden niet zeeziek waren. De reis duurde elf dagen, dus vlug ging het in die dagen niet, daar men de reis tegenwoordig in plusminus 6 dagen doet, maar de Niagara was de langzaamste stoomer en een boot van de ‘Collius’ lijn deed de overtocht in ruim 7 dagen. Captain Galway en de oude Generaal waren zeer gedistingueerde menschen, die blijkbaar geen bezwaar hadden tegen mijn hofmakerij. Nu is de omgang van jonge meisjes met heeren in Engeland veel vrijer dan bij ons, vooral in die dagen, toen men in onze coterie te Amsterdam bespottelijk stijf was. De Hudson baai en de intrede van New York zijn buitengewoon schitterend en nergens ter wereld heb ik een zoo prachtig panorama gezien. Napels is uit zee gezien ook verrukkelijk schoon, maar het mist de bedrijvigheid en het grootsche van New York. Piet Holtzmann en ik namen onze intrek in het Irving House een groot Hotel, dat nu niet meer bestaat, gelegen in Broadway en met het Astor house het grootste hotel

in New York. Men kon er 700 menschen logeeren en Jenny Lind was toen eene der logés. De Galways logeerden in een Pension, waar ik Mary Theresia bezocht en ik beloofde haar dat ik in September aan de Niagarafalls zou komen, waar zij ook zou zijn, maar het noodlot heeft er anders over beschikt. Ik heb haar nooit teruggezien.

Bailor was dadelijk na onze aankomst te New York doorgespoord naar Washington om zijne opwachting bij den minister van buitenlandsche zaken te maken en zijn ontslag in te dienen en ook om een oude vlam van hem ten huwelijk te vragen n.l. Miss Wadsworth een beauty en dochter van den Commodore Wadsworth van de Amerikaansche marine. Later maakte ik haar kennis. Wij bleven in New York maar enkele dagen en bezochten Wall street en het kantoor van J.G. King een schat[r]ijk bankier, voor wien ik een credietbrief van Hope & Co had. In het Hotel maakten wij kennis met een Amerikaansch jong mensch van onze jaren, een heel aardige jongen, maar voor wien wij door den Hotelhouder gewaarschuwd werden als zijnde een gevaarlijk sujet zoodat wij hem lieten slippen. Er was in het Hotel binnenkomende een enorme Hall met gemakkelijke banken tegen de muren die 's avonds vol zaten met jonge lieden, die veel lawaai maakten en er om parieerden wie het verst kon spuwen. Wij vonden dat misselijk en verwonderden ons dat de Vereenigde Staten zooveel knappe menschen hadden als de jonge lui zich op die wijze vermaakten. Ik hoor dat die liefhebberij nog bestaat. Van New York spoorden wij naar Philadelphia, waar wij ons maar één dag ophielden om door te sporen naar Baltimore, waar wij een geruimen tijd zouden blijven. Ik had een credietbrief van Hope & Co op de bankiers Oelrichs & Lurman en een introductie brief van den Heer Vijel voor zijn zwager Gorter. Vijel was bekend als de beste indigo kenner in Amsterdam en een vriend van Jan Mertz zijnde had hij mij eens te dineeren gevraagd en had ik met zijn aardige vrouw kennis gemaakt. Op die wijze was ik aan een introductie brief voor haar broeder gekomen. Ik weet niet meer in welk hotel wij afstapten, maar het was heel goed en wij werden bediend door negers, die toen nog slaven waren, maar heel goed behandeld werden. De slaaf die onze kamer deed, bediende ons ook aan tafel en zorgde altijd dat wij de lekkerste schotels te eten kregen. Er was een lange table d'hote, waar wel 100 menschen aanzaten en in een hoek

van de eetzaal stond een kleinere tafel met een uithangbord, waarop geschreven stond 'Gentlemen in a hurry' & waaraan de reizigers die met de spoor weg moesten in vliegende haast staande wat naar binnen sloegen. Go ahead en Time is money zijn de spreekwoorden die in de Vereenigde Staten flink in praktijk gebracht worden. Het Amerikaansche eten beviel mij wel, er was niet veel verschil met het Europeesche behalve dat men er geen groenten kan bereiden. Die eet men alleen lekker in Holland! Daarentegen eten de Yanken bij elk maal gekookte maiskorrels met een tomaten sous. Ik vond het een matig genot. Wij brachten te Baltimore den brief van den heer Vijel aan het kantoor van zijn zwager die onder de firma Graf & Gorter zaken deed. De Heer Gorter ontving ons allerminzaamst, stelde ons aan zijn compagnon Graf voor en ging dadelijk met ons naar zijn huis om ons met zijn gezin in kennis te brengen. Graf was een dikke jolly good fellow en Gorter een allerliefste man van plusminus 35 jaar, met een heel gunstig en schrander voorkomen en die zijn eigen kinderen niet hartelijker had kunnen ontvangen dan ons. Hij woonde met zijn vrouw in bij zijn schoonouders, Mr en Mrs Polk, familie van den gewezen President van de Vereenigde Staten Polk. Deze hadden nog een ongetrouwde dochter Arabella en een dito nicht Rebecca Willams. Ik vermoed dat Mevrouw Vijel haar broeder al van onze komst verwittigd had want wij werden met de meeste hartelijkheid door de geheele familie ontvangen en de oude mevrouw noodigde ons dadelijk uit om alle dagen bij haar te komen dineeren, waarvan wij dikwijls gebruik maakten. De oude Heer Polk was een knappe zestiger, die heel bewegelijk was en altijd reizende en trekkende. Ik heb nooit geweten wat zijn bezigheid was, maar hij bemoeide zich niet met zijn huishouding maar veel met de politiek. Hij was een Southern man, tegen de afschaffing van de slavernij en had zelf bedienden die slaven waren. Het was een opgeruimd man, maar hij kon zich met ons weinig bemoeien daar hij veel afwezig was, meest naar New Orleans of naar een der Zuidelijke Staten. Het kwam mij voor dat hij in goeden doen was, maar ik ben nooit te weten kunnen komen hoe hij zijn inkomen verdiende. Mevrouw Polk was een statige matrone die in huis de baas was en mij voornamelijk frappeerde doordat zij altijd een soort tulband op haar hoofd had. Mevrouw Gorter was een mooie jonge

vrouw, in de laatste periode van zwangerschap en Miss Arabella een beauty. Rebecca Williams zag er allerliefst uit, had prachtige donkere oogen en hair en een uitstekend goed humeur, dat bij Arabella wel eens wat te wenschen overliet. Het gevolg was dat ik mij met Rebecca en Piet Holtzmann zich met Arabella bemoeide. Er was nog een andere dochter getrouwd met Governor Lowe, die al op 30 jarigen leeftijd Gouverneur van de Staat Maryland was en te Annapolis, hoofdstad van Maryland woonde, niet ver van Baltimore. Ik maakte ook kennis met Colonel Charles May een held die in de Mexican war een batterij artillerie had aangevoerd en zich daar zoo had onderscheiden dat hij colonel gemaakt was. Toen ik hem leerde kennen was hij een man van ongeveer 30 jaren met een kranig mooi gezicht en de eenvoudigheid in persoon. Als ik hem op straat ontmoette dan schoot hij altijd op mij toe met de woorden 'Hello! Mr van Lennep, come let's have a drink' die ik nooit afsloeg want het was in die maand snik heet; dan gingen wij de eerste de beste tavern in en werd ik vergast op een ijskouden sherry cobbler [89](#), mint jullip [90](#), brandy soda of claret cup, die heerlijk smaakte. Gorter had mij in zijn club geïntroduceerd, waar ik de liefhebbers o.a. een Generaal op het biljart klopte. De ochtenden bracht ik door in de Reading Rooms, waar ik zoowel de Noordelijke als de Zuidelijke couranten bestudeerde om mij eenigzints van den politieken toestand op de hoogte te stellen want als men daarin een volslagen vreemdeling is dan kan men aan de conversatie geen deelnemen, want mannen en vrouwen praten over politiek tot zelfs straatjongens, die handgemeen worden als zij het met elkander niet eens zijn. Ik raakte zoo doende vrij goed op de hoogte van de topics of the day en was ook ten gevolge van den omgang met Zuidelijken tegen de noordelijken en vond buitendien de personen uit de Zuidelijke Staten met wie ik in aanraking kwam veel aantrekkelijker dan de bewoners van New York. Baltimore is een beeldige stad en hare ligging aan de Chesapeake bekoorlijk. Buitendien is zij beroemd om haar mooie vrouwen. Wij waren geheel ingepalmd door den omgang met jonge meisjes, die zoo geheel anders was als de stijve conversatie in Amsterdam. Als wij visites maakten dan werd aan de bediende gevraagd of de meisjes te huis waren, maar nooit naar de mama's die ook nooit te voorschijn kwamen. Wij gingen ook met Arabella en Rebecca wandelen, visites maken bij haar

vriendinnen, naar den banketbakker en 's avonds voeren wij vaak op de Chesapeak met andere jonge lieden. Wij hadden een dolle pret en Rebecca Williams en ik werden beste maatjes.

Bailor kwam ons uit Washington bezoeken en hij liet mij zien dat hij in de Southern couranten als leading articles lange stukken met den titel van Direct trade geschreven had. Ik ging met Bailor eenige malen naar Washington en zag daar het Presidents House, waarvan men door een lange rechte laan op het congres gebouw ziet dat met zijn mooie breede trappen een grootsch geheel vormt. Ik hoorde van die trappen de volgende aardigheid die wat schuin is. Toen Mrs Madison, de beeldschoone vrouw van den president der V.S. eens op de trappen van het Congress gebouw stond, keek de Engelsche ambassadeur in haar prachtigen boezem, waarop zij hem vroeg 'what are you looking at?' en toen hij haar antwoordde 'I am looking down the Avenue Madame', hernam zij zeer gevat 'if you had looked a little further, my Lord, you would have seen the President's house'.

Ik hoorde nog een ander aardig verhaal over twee negers. Toen de een vader geworden was liet hij aan een vriend raden of hij een zoon of eene dochter gekregen had. 'I guess it is a girl,' was het antwoord. 'No, it is not, guess again.' Na zich lang bedacht te hebben zeide zijn vriend eindelijk 'I calculate it must be a boy,' waarop de vader uitriep 'You knew'd him, else you would not have guessed it at the second guess.' Te Washington stelde Bailor mij aan zijn aanstaande voor. Miss Wadsworth was een beeldschoon meisje, dat doodelijk verliefd op hem scheen te zijn. Ik weet niet of hij ooit met haar getrouwd is geweest en wat er van hem is geworden.

Ik maakte van de gelegenheid dat ik eenige dagen te Washington doorbracht gebruik om een correspondentie over 'Direct trade with Holland' te openen met een exporteur te Richmond in Virginia, maar nadat wij verscheidene brieven hadden gewisseld, ook met andere firma's in New Orleans, wier namen mij door Bailor waren verstrekt en nadat ik hem de antwoorden had laten lezen zag ik in dat ik in Amerika niet verder zou komen en eerst Gebr. Hartsen en andere firmas in Holland zou moeten polsen. Dat was ook de raad dien de Heer Gorter mij gaf, die mij steeds groote voorzichtigheid aanbeval en Bailor niet erg

vertrouwde. Het is meer dan een halve eeuw geleden dat deze gebeurtenissen voorvielen en veel van hare details zijn mij natuurlijk ontschoten of liggen verward in mijn geheugen. Zooveel is zeker dat ik Washington verliet en te Baltimore hartelijk afscheid nam van mijne vrienden, Rebecca Williams niet te vergeten en over New York naar Europa stoomde en met dezelfde Niagara die mij naar Amerika gebracht had.

Toen ik Washington verliet en met een kort duffelsch piëkkertje over mijn arm op een snikheeten dag naar het station liep, riep een straat jongen mij na 'lookie here, he is coming out of a warm climate.' De amerikaansche straatjongens zijn geestig en zij kunnen voor het meerendeel met de mond aria's uit Opéra's fluiten zoo mooi en zuiver als men nergens in de wereld hoort. Op sérénades die wij in Washington en Baltimore 's nachts aan jonge meisjes brachten waren altijd een of twee fluiters onder de executanten.

Dertig jaar later hoorde ik op de badplaats Elster in Saksen een Mecklenburgsche dame arias fluiten even mooi als de Amerikaansche jongens.

Op de terugreis die ook elf dagen duurde was er geen enkel meisje aan boord, zoodat het er vrij saai was terwijl wij, even als op de uitreis veel storm hadden en eens in de buurt van ijsbergen waren. Ik vertrok van Liverpool direct naar Amsterdam zonder mij in Londen op te houden en daar mijn vertrek uit Amerika vrij abrupt was geweest en geen brief mij voorafging om mijn terugkomst aan te kondigen, stond ik op eens in de zijkamer voor Mama, die natuurlijk geweldig over mijne komst ontdaan was.

Wat er tusschen mijn terugkomst en mijn vertrek naar Indie in februari 1852 met mij is voorgevallen is in een paar woorden gezegd. Spoedig bleek mij ook door gesprekken met mijn zwager Hartsen dat er van direct trade met de Vereenigde Staten geen sprake kon zijn en dat de Zuidelijke staten wel orders op suiker en katoen wilden ontvangen tegen opening van geconfirmeerde credieten maar niet de minste lust hadden om voor eigen rekening te consigneren. Ik sloeg nog al een mal figuur en was wat blijde toen ik van mijn vriend Johan Muller ee aanbod kreeg om bij de firma E. Moorenaar & Co te Batavia geplaatst te worden,

hetwelk ik gretig aannam.

Ik had dus een vergeefsche reis naar Amerika gemaakt maar zij was toch niet geheel vruchteloos geweest. Ik had wat menschenkennis opgedaan, op mijn eigen beenen leeren staan, vlug Engelsch leeren spreken en last not least een tijdlang het Amerikaansche go ahead leven meegemaakt, en ruimer denkbeelden gekregen die mij later zijn te pas gekomen.

David heeft nog, nadat ik op Java was een poging gedaan om het aan Bailor geleende geld terug te krijgen, maar zonder eenig succes. Ik heb nooit meer iets van hem gehoord en ook nooit zijn naam in de couranten gezien, zoodat hij wel geen voorname rol in Amerika zal gespeeld hebben. Mijn geld was ik kwijt, en heb er nooit hard om gerouwd, denkelijk wel omdat het mij in Indie voor den wind is gegaan, ofschoon ook met up's en down's.

In het najaar van 1851 heb ik nog herhaald de vinkebaan bezocht en ook de plechtigheid van de opening van de waterleiding in Marien duin bij gewoond, toen de jeugdige Prins van Oranje de eerste spade in den grond stak en Papa eene prachtige redevoering hield [91](#).

Personenregister

Aart, vissersvriendje van Christiaan van Lennep

Ablaing van Giessenburg, R.C. d' (1804-1881) Bewoner kleine huis
Woestduin

Agar (1832-1891), Franse actrice

Altroggen, manègehouder te Haarlem

Amersfoort, J.

Amersfoort, Keetje

Amersfoort, Matje (?-1858)

Antje, tante zie Anna Louisa van Lennep

Aris, echtgenoot van Mietje Reurentrop

Arndt, arts te Düsseldorf

August, huisknecht

Balck, Geertruid, Margaretha Constantia (1817-1892), vanaf 1845 de
echtgenote van Aart Veder

Bamberg, Eduard (1816-1900), acteur

Barge, J., koopman te amsterdam
Barnaart, Volkert Justus Iman (1828-1878), gehuwd met Anna H.J. van
Lennep (1829-1856). Hun dochter Anna (1856-1925) huwde Lucas
Gerard Boreel
Bastiat, Fred. (1803-1979) Frans staathuishoudkundige
Baylor, Charles Goethe
Beels, Herman Hendrik (1827-1916), directeur Nederlandsche Bank, lid
Provinciale Staten Noord-Holland
Beels, Leonard Marius (1825-1882), secretaris Duinwater Maatschappij
en N.Z. Hollandsche Redding Maatschappij
Beels, Marten Adriaan (1790-1859), kapitein van de schutterij en lid van
de raad van Haarlem
Beets, Nicolaas (1814-1903), predikant en dichter
Bernhardt, Sarah (1844-1923), Franse actrice
Blom, Piet (1863-1939), assuradeur, schoonzoon van Christiaan van
Lennep
Blussé, Abram (1772-1850), boekhandelaar te Dordrecht
Blussé, zoon
Boreel, Lukas Gerard (1852-1934), huwde 1891 Anna Barnaart (1856-
1925)
Borski, Johannes (1807-1891), voorzitter Raad van Administratie Holl.
Ijzeren Spoorweg Maatschappij, broer van Willem
Borski, Willem (1799-1881), lid firma Wed. Willem Borski te
Amsterdam. Bewoonde Elswoud te Overveen
Bosboom, Johannes (1817-1891) schilder
Bosch, geb. Röell, eigenares Woestduin
Bouchez, zanger
Bouffé, H.M.D. (1800-1888), Franse komiek
Brack, eigenaar Doelen hotel
Breugel, van, echtgenote Jacob van de Poll
Brezzy, ondermeester bij Schouten
Bullen, George (1816-1894), werkzaam bij British Museum
Burch, Beatrix van den
Burch, Frank van den
Burch, Jan Louis van den (1811-1883)

Byron (1799-1824) publiceerde *Parisina* in 1816
Calkoen, makelaar
Cannon, werkzaam bij British Museum
Carl, prins, broer van Wilhelm I
Carp, Jan Jacob (1792-1871), lid firma J.W. Carp & Zoon te Amsterdam, commissaris van de Rijnvaart, lid Kamer van Koophandel, lid van de raad van Amsterdam 1840-1850. Hij huwde in 1818 met Maria Anna van der Hoop (1790-1871)
Carpenter, werkzaam bij British Museum
Carré, danser
Caze, baron de, consul generaal van Frankrijk
Caze, de, zoon
Christine, tante zie Christina Philippina Röell
Coenaers, schilder
Commelin, J. (waarschijnlijk), notaris te Amsterdam 1806-1858
Conrad, Frederik Willem (1800-1870), o.a. ingenieur-directeur van de Hollandsche Spoorwegmaatschappij die tussen 1840 en 1842 de lijn tussen Haarlem en Leiden aanlegde
Copiers
Coppens, Adr.J.H., pastoor te Vogelenzang 1830-1853, leraar aan het seminarie
Coster, Maria E., echtgenote van C. Sandenburgh Matthiessen
Couturier
Cramer, burgemeester van Amsterdam
Cromhuysen, Abraham, kocht Woestduin in 1717 van de erven Jan Trip
Cromhuysen, Johanna Maria, eigenares Woestduin, echtgenote van Melchior ten Hove, moeder van David ten Hove
Crommelin, Arnoud Henrik van Wickevoort (1797-1881), heer van Berkenrode, 'IJzeren Frits', gehuwd met Anna E. van Pallandt
Crommelin, Henri Samuel van Wickevoort (1804-1874), burgemeester van Berkenrode, eigenaar van Huize Woestduin, waar hij ook overleed. Gehuwd met Elisabeth C.A. Barnaart
Crommelin, Johanna maria van Wickevoort (1831-1859), dochter van A.H. van Wickevoort Crommelin. Huwde in 1852 met M.P. Théodore Prévinaire

Déjazet, Virginie (1798-1875), franse actrice
Delanoy, Frans acteur
Dennys, officier in het Engelse leger
Dennys, zoon
Dennys, vrouw en nicht van Lardner
Doche, Marie Charlotte Eugénie (1821-1900), Franse actrice
Drapier, Frans acteur
Duport, J.E., theaterdirecteur
Duval, Madame, Franse actrice
Dwingers, Koos, kindermeid van de Van Lenneps
Ebeling, werkzaam bij Carp & Co
Eindhoven (?-1866), gemeente-arts te Semarang
Eldik, Van, sigarenhandelaar
Engelman, Reinier (1795-1845), acteur
Engelman-Bia, Wilhelmina Johanna Reiniera (1834-1902), actrice
Espinasse, l', zanger
Estelle, Mlle, Franse actrice
Eyken Sluiters, Tjark, kopiïst Carp & Co
Félix (1815-1870), Frans acteur, broer van Sarah Bernhardt
Flowers, lid Engelse soiree
Fock, Bram, wrschl. Abraham Fock (1830-1882), lid firma Diest &
Fock, algemeene commissiehandel te Amsterdam
Fontein uit Harlingen, broer van mevr van der Hoop
Formes, Karl Johann (1816-1889), zanger
Fourier, Charles (1772-1837) Franse econoom
Francis of Frances, Frans acteur
Galway, Mary Theresia
Galway, Captain
Geil, ondermeester bij Schouten
Gempt, Bernard te (1826-1879) schilder
Genestet, P.A. de (1829-1861), predikant en dichter
Georges, Mademoiselle (= Marguerite-Joséphine Weymer, 1787-1867)
franse actrice
Gorter
Graf

Gravenweert, J.W. van 's (1790-1870), dichter en ambtenaar
Groos, geneesheer in Heemstede
Grouchy, Emanuël (1766-1837), hem werd wel de nederlaag van Napoleon bij Waterloo verweten
Gude, bakker te Amsterdam
Haffmans, J.H.L. (1826-1896), tweedekamerlid
Hajenius, sigarenhandelaar
Hall, Floris Adriaan Teyler van (1790-1847), majoor bij de artillerie, o.a. werkzaam bij de aanleg van de spoorlijn Haarlem-Leide,
Hanau, assistent van geneesheer Groos
Hannier
Hartsen, Cootje = Jacoba Elisabeth van de Poll (1807-1882)
Hartsen, Cornelis (1823-1895), zwager van Christiaan van Lennep
Hartsen, Jacob (1801-1845), directeur Hollandsche Societeit van Levensverzekering
Hartsen, Willem, eigenaar Woestduin
Heel, Van
Hemert, Flip von, wrschl. Jean Philippe von Hemert (1831-1894), koopman
Henk, oom zie Hendrik Aarnoud van Lennep
Henri IV, (1589-1610), koning van Frankrijk, die de reputatie had veel aandacht te schenken aan zijn wettige kinderen en acht bastaarden
Héritte, l', kanselier Franse consulaat
Hilman, Johannes (1802-1881) koopman en dichter. *Demetrius* verscheen in 1838
Hodshon, Joan (1789-1849), kolonel-commandant bij de schutterij
Holtzmann, Piet H. (1831-1916)
Hooft van Geresteyn
Hoop, van der, chef van Hope & Co.
Hoop, mevrouw van der, geb. Fontein
Hoorn, Van
Hove, David ten, eigenaar Woestduin van 1764 tot zijn dood. Zijn erven verkopen het huis in 1787 aan Jan Louis van den Burch
Hove, Melchior ten, echtgenoot van Johanna Maria Cromhuysen
Hugo, Victor (1802-1885), Frans schrijver

Jacob, sigarenhandelaar
Jan, oom
Jansen, Jan, arbeider op Leyduin
Jeune, juffrouw le, schoolhouderes te Amsterdam
Joachim, Joseph (1831-1907), de beroemdste violist van de 19de eeuw
Johnson, astronoom
Jonxis-Laurillard dit Fallot, Susanne Julie (1793-1878),
kostschoolhouderes te Utrecht
Judels, Nathan (1815-1903), acteur
Keepers[?], tante van JvL
Kiwin zie Christine van Lennep
King, J.G., bankier
Koning, David (1820-1876) musicus
Koning, J.J. (1808-1848), leraar klassieke talen aan het gymnasium te
Amsterdam
Koppen, van, wagenverhuurder
Kops, Alexander Louis de Bruyn (1827-1892)
Kors, meester
Kranen, Nicolaas van Taack Tra (1819-1890)m president Nederlandsche
Handelmaatschappij, minister van koloniën
Kranen, Susanna Catharina Tra (1824-1886), huwde in 1845 H.C. Kruijs
Krieger Schumer, chirurgijn te Amsterdam
Kroon, schipper
Kruimel, Daatje, vriendin van Saar van Lennep
Kruseman, Alexander (1827-1883), later advocaat te Rotterdam
Kruseman, Hendrik (1828-1895), later suikerfabrikant op Java
Kruseman, Jan Adam (1804-1862), kunstschilder, vader van Alexander
en Henri
Kuyper, wiskundeleraar
Lablache, Luigi (1794-1858), zanger
Lafleur Martave, Louis, huisknecht
Lamartine (1790-1869), Frans schrijver
Lardner, Angela
Lardner, Caroline
Lardner, Leopold James (1816-1855), gouverneur van de kinderen Van

Lennep
Lavergne, theaterdirecteur
Lee, lid Engelse soiree
Leen, Zwarte, arbeider op Woestduin
Leeuwen van. lid Commissie van landbouw
Leickert, Charles (1816-1907) schilder
Lennep, Ada van (1865-1941), dochter van Christiaan van Lennep
Lennep, Aernout van (1827-1891), oom van Christiaan van Lennep
Lennep, Anna Louisa van (1807-1880), tante van Christiaan van Lennep
Lennep, Beth van
Lennep, Charlotte Louise van (1870-1965), dochter van Christiaan van Lennep
Lennep, Christine van (1872-1959), dochter van Christiaan van Lennep
Lennep, David van (1721-1771)
Lennep, Hendrik Aarnoud van (1800-1855), oom van Christiaan van Lennep
Lennep, Henrik van
Lennep, Herman van (1830-1888), oom van Christiaan van Lennep
Lennep, David Jacob (1774-1853), grootvader van Christiaan van Lennep
Lennep, Jacob van (1802-1868), vader van Christiaan van Lennep; o.a. letterkundige, advocaat, rijksadvocaat en lid van de Tweede Kamer
Lennep, Jan Hendrik van (1825-1897), oom van Christiaan van Lennep
Lennep, Marietje (= Anna Maria) van (1828-1871)
Lennep, Maurits Jacob van (1830-1913), de anderhalf jaar jongere broer van Christiaan van Lennep; officier van justitie en raadsheer bij het Gerechtshof te Amsterdam, lid Provinciale Staten van Noord-Holland
Lennep, Roelof van (1876-1951) zoon van Christiaan van Lennep
Lennep, Sara Cornelia Wilhelmina (1825-1899), zus van Christiaan van Lennep
Lennep, Willem Anne van (1831-1833), broertje van Christiaan van Lennep
Lennep, Willem van (1834-1897), broer van Christiaan van Lennep
Leuven, Bart, vinker van Leyduin
Lind, Jenny (1820-1887) zangeres

Loon, Hendrik Maurits Jacobus van (1831-1901), bankier, lid firma Hope & Co.
Louis Napoléon (1779-1846), van 1806-1810 koning van Holland
Louise zie Charlotte Louise van Lennep
Lowe, gouverneur van Maryland
Ludestras, smid
Lübeck, Johann Heinrich (1799-1865), musicus
Lübeck , zoon van vorige, hoofdofficier in leger
Lurman
Madison, James (1751-1836), president van de Verenigde Staten
Madison, Mrs
Maffioli del Castaletta, koffieplanter
Marneffe, Madame, zangeres
Matifas, Frans acteur
Maurits, zie Maurits Jacob van Lennep
May, Charles, generaal
Meetsma, apotheker te Amsterdam
Mertz, Jan (1819-1891) schilder
Messchert van Vollenhoven, Jan (1812-1881), burgemeester van Amsterdam van 1858 tot 1864
Meyer, Jan, huisknecht
Meyerheim
Milton, John (1608-1674). Het gedicht *Paradise lost* dateert van 1667.
Mingo, biljarter
Minkelen, Van, tolgaarder van Warnsborn
Mogge Muilman
Moorenaar, E.
Morjan, Duitse correspondent Carp & Co.
Mouwer, meester
Muilman, Mietje
Mulder, café-restauranthouder in Amsterdam
Muller, Johan, procuratiehouder bij J. Barge
Muller, Henri, broer van Johan
Muller, P.N. (1821-1908) handelsman
Munck, timmerman

Murray (1778-1843), Engelse uitgever die o.a. populaire reisgidsen uitgaf
Napoleon (1769-1821), keizer van Frankrijk
Nayler, B.S., boekhandelaar en uitgever te Amsterdam circa 1825-1848
Nonnie, dochter van Christiaan van Lennep?
Nomsz, J. (1738-1803), auteur
Oelrichts
Oranje, Prins van, de latere Koning Willem II (1792-1849)
Orsoij, Christiaan van (1748-1777), bankier te Amsterdam
Orsoij, Hillegonda Josina (1775-1830), peettante van Christiaan van Lennep
Pallandt, Anna Elisabeth van (1806-1852), getrouwd met A.H. van Wickevoort Crommelin
Pannekoek, procuratiehouder Carp & Co
Pauline, Mlle, Franse actrice
Pauw, Anna Petronella Henriette
Pauw, Johan Willem (1787-1863)
Perponcher, Hendrik George graaf de (1771-1856), generaal
Peters, hotelhouder te Haarlem
Peters, Anton (1812-1872), acteur
Peti, Mademoiselle, zangeres
Piéron, hoteleigenaar te Brussel, broer van Hortense van de Poll-Piéron
Pietersen Rems, J, boekhouder Carp & Co
Ploenius, zwemschoolhouder
Poel
Polk, Mr en Mrs
Polk, James Knox (1795-1849), president Verenigde Staten
Polk, Arabella
Poll, Archibald van de
Poll, Bregje van de, dochter van Fredrik
Poll, Clara van de, dochter van Fredrik
Poll, Fredrik van de (1780-1853), burgemeester van Amsterdam, gouverneur van de provincie Utrecht
Poll, Fredrik Harmen van de (1823-1909), zoon van Fredrik, directeur levensverzekeringsmaatschappij Kosmos

Poll, Harmen van de, zoon van Fredrik, oom van Christiaan van Lennep
Poll, Hendrik van de, zoon van Fredrik
Poll, Hortense C.C. van de, geb. Piéron (1807-1889), gehuwd met
Harmen Hendrik van de Poll (1795-1853)
Poll, Jacob van de, zoon van Fredrik, lid gemeenteraad Haarlem
Poll, Jacoba Elisbeth van de (1807-1882), echtgenote van Jacob Hartsen
Praetorius, makelaar
Previnaire, Marie Prosper Théodore (1821-1900), directeur Haarlemse
katoenfabriek
Prins, Isaïc (1781-1879), sinds 1825 predikant in Amsterdam
Prittwitz, Karl von (1790-1871), generaal
Proudhon, P.J. (1809-1865) Franse publicist en hervormer
Provó Kluit, Hendrik (1803-1860), directeur van politie, later
burgemeester van Amsterdam
Rachel (= Elisabeth Félix, 1820-1858), Franse actrice
Reenen, Gerlach C.J. van (1818-1893), vice-president van de Raad van
State
Reenen, Jan Jacob van (1821-1883), huwde in 1854 Wilhelmina J.
Rendorp van Marquette
Reesse, tweede boekhouder Carp & Co, wellicht J.C. Reesse (1818-
1890) die in 1844 huwde met Maria Anna Carp, dochter van J.J. Carp
Reurentrop, Mietje, kinderneid van de Van Lenneps
Rochussen, Charles (1814-1894) schilder
Röell, Christina Philippina (1802-1840), tante van Christiaan van Lennep
Röell, Herman Hendrik (1806-1883), oom van Christiaan van Lennep,
Commissaris des Konings van Utrecht en Noord-Holland
Röell, Henrietta Sophia Wilhelmina (1792-1870), huwde in 1824 met
Jacob van Lennep, moeder van Christiaan van Lennep
Röell, J., vice-admiraal
Röell, Johanna Catharina Maria (1758-1832), eigenares Woestduin
Röell, Sophia Maria (1794-1845), tante van Christiaan van Lennep
Röell, Willem (1783-1841), oom van Christiaan van Lennep, directeur
Nederlandsche Bank, tweedekamerlid
Röell, Willem Frederik (1821-1896), luitenant ter zee, neef van
Christiaan van Lennep

Röell, Willem Frederik (1767-1835), grootvader van moederskant van Christiaan van Lennep; hij werd op 30 juni 1806 door Lodewijk Napoleon benoemd tot algemeen secretaris van staat, in 1814 tot Minister van Binnenlandse Zaken, in 1817 tot voorzitter van de eerste Kamer

Ropiquet, danseres

Rosenveldt, Frederik Adrianus (1769-1847), acteur

Rubens, Peter Paul (1577-1640), schilder

Rijfkogel, behanger

Saar, zie: Sara Cornelia Wilhelmina van Lennep

Sablairolles, Henriëtte (1833-1890) actrice

Sandenbergh Matthiessen, Clemens (1801-1854), heer van Petten en Nolmerban, gehuwd met Maria E. Coster

Sandenbergh Matthiessen, Jenny, dochter van Clemens, jeugdvriendin van Christiaan van Lennep

Say, J.B. (1767-1832), Franse econoom

Scheps, Cateau (1824-?) actrice

Schmidt, pikeur van Altroggen

Scholten, J.G., kostschoolhouder te Haarlem, nam in 1832 het instituut van Willem van den Hull over

Schouten, schoolhoofd te Haarlem

Schrikker, klerk van Jacob van Lennep

Schwartz, J.G. (1814-1874) schilder

Scott, J, gouverneur jongens Hooft van Geresteyn, in 1851 mede-oprichter van *De Navorscher*

Scribe, Eugène (1791-1861), Frans toneelschrijver

Ségur, L.P. de (1753-1830), Frans historicus

Sillem, J.A. (1840-1912), letterkundige

Six, Pieter Hendrik (1827-1905), heer van Vromade

Smies, Jacob (1764-1833), graveur, schilder en tekenaar

Smies, Lonne

Sofie, tante zie Sophia Maria Röell

Staël, Mme de (1766-1817), Franse schrijfster

Staël, De, neef van Madame de Staël

Stam, wagenmaker

Stoetz, Johanna Christina Maria Elisabeth (1829-1897), actrice
Struve, Wilhelm (1793-1864), Russische astronoom
Stumm
Sypesteyn, Jacob Wigbold Ascanius van (1815-1871), huwde in 1855
Anna Maria van Lennep
Taigny, Frans acteur
Taigny, Madame, Frans actrice
Teding van Berkhout
Thorbecke, J.R. (1798-1872)
Toussaint, A.L.G. (1812-1886) schrijfster
Trip, Jan, eigenaar Woestduin 1715-1717
Valckenaer, Johan (1759-1821), bewoonde o.a. Meer en Bosch onder
Hemstede en Bijweg onder Bennebroek
Vas Concellos, consul van Portugal
Veder, Aart (1808-1862), advocaat te Rotterdam
Veder, Willem Robert (1808-1882), predikant te Dordrecht
Verbaarschot, kapper
Verrier, U.J.J. Le (1811-1877), Franse astronoom
Verschuur, Barthold Arnold baron van (1809-1901), gehuwd met Anna
Maria Brants. Eigenaar van De Hartekamp
Verschuur, Wouter (1812-1874) schilder
Vertin, Piet (1819-1893) schilder
Verveer, Sam (1813-1876) schilder
Vlieten, gymnastiekmeester
Vliet, Willem van der (1820-1902), advocaat, directeur Waterleiding en
vice-president Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij
Vliet-von Hemert, Louisa Catharina van der (1826-1897), echtgenote
van W. van der Vliet
Vlissingen
Voitus van Hamme, A.P. (1796-1868) balletdanser. Zijn vrouw was
Rosina Bia (1818-1873)
Voltaire (1694-1778). Het drama *Merope* dateert uit 1743
Vijel
Wadsworth, Miss, verloofde van C.G. Baylor
Wadsworth, Commodore

Wakker, tuigmaker

Westerman, Marten (1775-1852), acteur

Wiertz, Antoine (1806-1865), schilder

Wilhelm I (1797-1888) Duits keizer

Willem II (1792-1949), koning

Willet, Abraham (1790-1851), geneesheer te Amsterdam; in 1838 wijdde

David Jacob van Lennep een Latijns gedicht aan Willets 25-jarig ambtsjubileum, dat door Jacob van Lennep in het Nederlands werd vertaald.

Williams, Rebecca

Winter, A.L.A. van, tante van Jacob van Lennep, getrouwd met Willem van Loon

Witsen baron Straalman, Jonas (1786-1855), gehuwd met Magdalena

Hodshon (1791-1860)

Wijk, wed. Van ?, echtgenote van schoolhoofd Schouten

Woelderens, Van, kostschoolhouder te Velp

IJzerstit

Zimmerman, Joh. C.(1928-1888) handelsman en letterkundige

Zweethoofd, Jan, koekbakker

Noten

FOOTNOTES

[1:](#)

Vgl. De ondertitel van Karin Evers *Manpad en Woestduin. Waarlijk, men is hier in Arcadië. Ontspanning en literair vermaak op Manpad en Woestduin (1750-1850)*. Haarlem [1987]. De uitspraak is ontleend aan een brief van Jacob van Lennep aan Willem Veder van 26 juni 1845.

[2:](#)

F.A. Hartsen, *Nederlandsche toestanden. Uit het leven van een lijder*. Ingeleid en van aantekeningen voorzien door Nop Maas. Hilversum, 1996, p. 113 e.v.

[3:](#)

Gegevens ontleend aan *De Prins* van 29 augustus 1908.

[4:](#)

Deze gebeurtenis vond plaats op 17 september 1831. Bij deze gelegenheid werd Jacob van Lenneps toneelstuk *De roem van twintig eeuwen* opgevoerd.

[5:](#)

‘Die meneer Röell wil de Mucius spelen’. Mucius Scaevola was een Romeinse held die, gevangen genomen door een vijandig vorst, zijn rechterhand liet verbranden om te laten zien dat hij pijn en dood niet vreesde.

[6:](#)

Deze reis vond plaats van 27 november 1809 tot begin april 1810. Zie hierover: F.W. Röell, *Verslag van hetgeen ter gelegenheid van het verblijf des Konings van Holland te Parijs, in de laatste maand van den jare 1809 en in de eerste maanden van den jare 1810, mitsgaders op deszelfs reize derwaarts is voorgevallen, benev. Aanhangel en bescheiden, handelende over eene eventuele verdediging der hoofdstad in 1810*. Medegedeeld door W. Röell. Amsterdam 1837.

[7:](#)

Genegeerd.

[8:](#)

Napoleons tournee door Nederland vond plaats in oktober 1811.

[9:](#)

Dit moet een vergissing zijn. Jacob van Lennep bewoonde Keizersgracht 560.

[10:](#)

Een van de *Nederlandsche legenden* ; deze verscheen in 1831.

[11:](#)

De verkoolde pit van een smeerkaars of vetkaars moest om de haverklap afgesneden worden omdat anders het licht dat de kaars gaf steeds minder zou worden. Vetkaarsen gaven ook fijne kooldeeltjes af. Behalve de walm die vrijkwam bij het branden van de kaarsen deed zich ook nog een vetlucht voor als het snuiten van de kaars niet met grote handigheid gebeurde.

[12:](#)

7. Waarschijnlijk is bedoeld W. Van Oosterwijk Hulshoff, *De geschiedenis van Jozef voor kinderen* , in 1796 voor het eerst uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In *Het leven van Mr. Jacob van Lennep* , Eerste Deel, p. 27 wordt vermeld dat ook de twaalfjarige Jacob van Lennep dat werkje ongeveer van buiten kende.

[13:](#)

Vgl. M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep* , Eerste Deel, p. 23.

[14:](#)

Hij liet de dames naar zijn pijpen dansen.

[15:](#)

Hieruit zou men moeten afleiden dat het door Jacob van Lennep getekende en door J.E. Marcus (1774-1826) gegraveerde titelvignet van de *Academische idyllen* een portret is van Jacob Smies. Maar volgens M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, Eerste deel, p. 91 is het een zelfportret van Van Lennep.

[16:](#)

De *Syllabus errororum* is een lijst van tachtig moderniteiten op het gebied van socialisme, liberalisme enz. waar katholieken zich verre van moesten houden. De lijst werd in 1864 door paus Pius IX uitgevaardigd.

[17:](#)

De eerste spoorlijn tussen Amsterdam en Haarlem werd in 1839 in gebruik gesteld. Zij werd daarna doorgetrokken naar Leiden en Rotterdam en liep tussen het Manpad en Woestduin door.

[18:](#)

In een noot voegde Christiaan van Lennep hieraan het jaartal 1837 toe, ontleend aan een brief van Jacob van Lennep aan Aart Veder van 26 april 1837.

[19:](#)

Voormalig landgoed onder Vogelenzang.

[20:](#)

Het terrein ten zuiden van Haarlem waar tegenwoordig het Florapark en Floraplein liggen.

[21:](#)

Duizend en één nacht.

[22:](#)

De kleine bochelaar.

[23:](#)

Zie J. van Lennep, 'Over twee handschriften van Der Leecken-Spiegel', in *Het Instituut, of Verslagen en Mededeeelingen, uitgegeven door de vier klassen van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, over den jare 1841*, p. 125-154. In de inleiding van dit opstel deelt Van Lennep mee dat hij de collatie van de twee handschriften voltooid heeft met behulp van zijn jeugdige vriend L.J. Lardner.

[24:](#)

M. Lamé-Fleury, *L'histoire de France, racontée aux enfants*. Paris 1830.

[25:](#)

Waarschijnlijk *Algemeene geschiedenis* (Amsterdam, H. Molenkamp 1829) van L.P. de Ségur. Het is een vertaling van de in 1821 verschenen *Histoire universelle*.

[26:](#)

Waarschijnlijk vergist Christiaan van Lennep zich hier, *Les veillées du château* is een beroemd kinderboek van Mme de Genlis (1746-1830).

[27:](#)

'Ik ging in Mei 1839 vide Papas brief aan W.A. Veder de dato 29 april en 19 mei 1839.' (noot van Christiaan van Lennep)

[28:](#)

De Navorscher, een vraag - en antwoordblad op allerlei gebied, werd in 1851 opgericht door J.H. van Lennep 'en eenige vrienden', naar het voorbeeld van het een jaar eerder opgerichte Engelse tijdschrift *Notes and Queries*.

[29:](#)

Leyduin was het landgoed gelegen naast Woestduin, bewoond door Christiaans tante Antje. De vinkenbaan van Leyduin was ook de vinkenbaan van het Manpad. Ze was in 1768 door Christiaans overgrootvader Cornelis van Lennep aangelegd.

[30:](#)

Een soort vink. Zijn geschreeuw moet andere vogels lokken.

[31:](#)

De vinkenbaan van de Bloemendaalse buitenplaats Zeerust bleef tot 'in de moderne tijd' in stand (vgl. Hoeksma, *Bloemendaal*, p. 172-173).

[32:](#)

Waarschijnlijk van het Departement Haarlem van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

[33:](#)

Premie voor degene die bij een verkoping het hoogste bod doet.

[34:](#)

De tweede voorzang bij *De strijd met Vlaanderen*, een van de *Nederlandsche legenden* was gericht tot Van 's Gravenweert.

[35:](#)

Vierwielig wagentje met dwarsbalken.

[36:](#)

Zie voor de context van deze regels: M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, Eerste deel, p. 230-231.

[37:](#)

Soort wollen stof.

[38:](#)

Besloten dansfeesten.

[39:](#)

In een brief aan Aart Veder van 4 januari 1839 bericht Van Lennep dat Kroon gratie gekregen heeft. Het was een zaak die jaren duurde. In een brief aan Willem Veder van 8 augustus 1835 vermeldt Van Lennep de zaak reeds.

[40:](#)

Huize Bijweg onder Bennebroek, waar Johan Valckenaer van 1811 tot zijn dood in 1821 woonde. J.A. Sillem schrijft in *Het leven van Mr. J. Valckenaer* (Tweede Deel, Amsterdam 1876, p. 379) dat Valckenaer niet populair was in zijn omgeving: 'men was niet op zijn gemak met hem, men vreesde hem, en na zijn dood vertelden de kinderen dat het in de buurt van Bijweg spookte, en dat de zwarte man dien men met een kist op het hoofd had zien ronddwalen, Valckenaer's spook was...'

[41:](#)

Het pand Kruisstraat 45, tegenwoordig De Spiegelwinkel, naast de Hema en tegenover het hofje van Oirschot, heeft boven de ingang onder meer twee halve vrouwefiguren. Het huis uit circa 1730 is gebouwd door Mr. Cornelis Sylvius (1686-1738), burgemeester van Haarlem. Zijn dochter Margaretha Sylvius (1722-1757) huwde Mr. David van Lennep (1721-1771).

[42:](#)

De ontbinding van de commissie vond plaats in 1851. Jacob van Lennep maakte er een vers op: zie M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, eerste deel, p. 114-115.

[43:](#)

Bedoeld is: omeletten?

[44:](#)

Pand aan de Keizersgracht waar o.a. deftige familiefeesten gehouden werden.

[45:](#)

Van Lennep werd 28 maart 1829 benoemd tot rijksadvocaat.

[46:](#)

Zie J. van Lennep, *Het leven van Mr. Cornelis van Lennep en Mr. David Jacob van Lennep*. Derde en vierde deel. Amsterdam 1862.

[47:](#)

Op 6 en 7 september 1844 werden de eerste wedrennen gehouden in de duinen van Zandvoort. Hierover verschenen twee humoristische brochures, waarvan er één door Christiaan van Lennep met een verkeerde titel genoemd wordt. A. Beets (1820-1874), jongere broer van Nicolaas Beets, schreef onder het pseudoniem Hippophilus: *Een Hollandsche wedren of wij zagen niets* (Haarlem, Bohn 1844) en Boudewijn (pseudoniem van J.L. van der Vliet, 1815-1851) publiceerde onder de initiaal B.: *De wedlopen en harddraverijen ingesteld door de Societeit tot Aanmoediging der Verbetering van het Paardenras, gehouden op het terrein der Societeit nabij Zandvoort, den 6den en 7den September 1844* (Haarlem, A.C. Kruseman 1844).

[48:](#)

De eerste poging een meesterstuk.

[49:](#)

Bandeloze rekels.

[50:](#)

Moet vlg M.F. van Lennep, Tweede deel, p. 3 zijn: Van Bassen, een personage dat behept is met vooroordelen die deels eerbiedwaardig en deels belachelijk zijn.

[51:](#)

In 1807 was naast de Latijnsche school een 'Instituut der Fraaie Wetenschappen' opgericht: een kostschool die was ingericht naar het model van de particuliere Franse kostscholen. Frans was de voertaal. Daarnaast leerde men er Nederlands, schrijven, wiskunde, aardrijkskunde, geschiedenis en later ook Engels, Duits en natuurkunde.

[52:](#)

Zondebok.

[53:](#)

Die leeftijd kent geen medelijden (Lafontaine).

[54:](#)

Bij het hardlopen.

[55:](#)

[J.H.v.L.], *Verhaal van het gebeurde op het zilveren-bruiloftsfeest van Mr. David Jacob van Lennep en vrouwe Anna Catharina van de Poll, gevierd op het Huis te Manpad*, 28 April 1844. In de loop van de viering trad een aantal schimmen van belangrijke voorvaderen op, voorgesteld door diverse familieleden. Daarna kwam een bonte stoet van personages, zoals de Maagd van Amsterdam, een jongen en een meisje van de armen-scholen, diverse dichters en mythologische figuren. Christiaan van Lennep gaf stem aan Ovidius, die zich van rijmloze verzen bediende:

Feestmalen, blijde genuchten, door wijn en door liefde geschonken,

Waren my dierbaar op aard, strekten ten doel aan mijn lied,

Eer my 't bevel van Augustus ver van 't bekoorlijke Rome

Om een onwillig vergrijp bande in 't ongadvrije Noord.

Maar nog zoekt mijne schim, zoo vaak haar de gunst van de Goden

Toelaat te dwalen op aard, liefst de verblijven der vreugd,

Waar door vriendschap en min de gasten zijn samenverbonden,

Waar, God Hymen tot eer, galmend het Iö herklinkt.

Daarom spoedde ik my herwaarts, waar ge, onder kind'ren en magen,

Edele Bruigom en Bruid! Prijkt met den zilveren krans.

Maar niet slechts om U beiden den beker ter eere te plengen, -

Neen! Om den Bruigom met een hulde te brengen en dank.

Hy toch stak mijn Heldinnen, die lieve en geestige schrijfsters,

In een bevalliger dosch, die ze nog heden verciert.

Daarom blijf dan bestendig zijn roem aan den mijnen verbonden.

Daarvoor dank' hem, als ik, ook nog het jongste geslacht.

[56:](#)

Johan E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795* . Haarlem 1903-1905.

[57:](#)

Volle neef.

[58:](#)

Dit gebeurde in 1901.

[59:](#)

In *De lotgevallen van Klaasje Zevenster* is Bleek een vrek en een speculant die op een bepaald moment geruïneerd wordt en zelfmoord pleegt.

[60:](#)

‘In het album te Han-sur-Lesse. Na het bezoeken der beroemde grot of zoo genaamden Trou de Han’, in Jacob van Lennep, *Poëtische Werken* . Twaalfde deel. 's Gravenhage, Leiden, Arnhem 1867, p. 254-255.

[61:](#)

Zie Van Lenneps gedicht 'Klaagzang van den badgast te Kreuznach' in *Poëtische Werken* . Twaalfde deel, p. 244-253.

[62:](#)

Le gamin de Paris is een stuk van J.F.A. Bayard; *Le père Turlututu* is een creatie van M. Dubois-Davesnes.

[63:](#)

Het Nederlandse leger bestond in principe uit vrijwilligers, aangevuld met dienstplichtigen die door een jaarlijks plaats vindende loting gerecruteerd werden uit de mannelijke inwoners die hun twintigste jaar waren ingetreden.

[64:](#)

Volgens een aantekening in een onbekende hand in de marge zou het één en dezelfde persoon betreffen.

[65:](#)

'De zwemschool aan het IJ', ten gehore gebracht op 5 juni 1846.

[66:](#)

Beschrijvingen van bouillotte en in het vervolg genoemde kaartspelen als hombra en boston treft men bijvoorbeeld aan in R.P. Rijnhart, *Woordenboek van het praktische leven* . Amsterdam z.j.

[67:](#)

Wedden.

[68:](#)

Goedkope, slechte sigaren.

[69:](#)

Kleren maken niet de man.

[70:](#)

Geslepen hoeken.

[71:](#)

Doorhalingen.

[72:](#)

Zie voor Jacob van Lenneps bemoeienissen met de vrijmetselarij: M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, Eerste deel, p. 181 e.v.

[73:](#)

Zie voor Jacob van Lenneps bemoeienissen met het Koninklijk Instituut voor Wetenschappen, Letteren en Kunsten en de Akademie van Wetenschappen: M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, eerste deel, p. 178 e.v.

[74:](#)

Zie hierover ook: J.J. Giele, *De pen in aanslag. Revolutionairen rond 1848*. Bussum 1968, i.h.b. p. 78 e.v.

[75:](#)

M.F. van Lennep schrijft dat Joh. Hilman de aanvoerder achterover op straat wierp, hem de punt van zijn parapluie achter het oor stak en dreigde hem te doorsteken als hij zich niet rustig hield (*Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, Tweede deel, p. 5).

[76:](#)

Men moet naar het krijgsumoer toe lopen.

[77:](#)

Treurspel van Joost van den Vondel.

[78:](#)

Aballino, de groote bandiet was een stuk van Heinrich Daniel Zschokke (1171-1848) uit 1794.

[79:](#)

Overblijfselen van vroegere schoonheid.

[80:](#)

De titelheldin van een stuk van Jean Racine (1639-1699).

[81:](#)

Heldinnen van Racine; Hermione komt voor in het stuk *Andromaque*. Overigens vermeldde Jacob van Lennep in een brief aan zijn vader een andere (?) voorstelling van Rachel die hij samen met o.a. Christiaan bijwoonde, namelijk van *Horace* van Corneille op 4 juni 1846, waarin Rachel de rol van Camille speelde.

[82:](#)

Opera's van Mozart.

[83:](#)

Le maître d'école is waarschijnlijk een stuk van Frédéric Soulié.

[84:](#)

Les Huguenots is een opera van Giacomo Meyerbeer (1791-1864).

[85:](#)

De Amerikaanse burgeroorlog 1861-1865.

[86:](#)

De Library of Congress vermeldt één publicatie van Baylor: *Direct trade. Speech of C.G. Baylor, U.S. Consul, Amsterdam, delivered at the invitation of a committee of the Legislature of the State of Georgia, in the Hall of the House of Representatives, December 1851*. Washington, Towers 1852.

[87:](#)

De firma Paul van Vlissingen en Dudok van Heel (later 'Werkspoor') te Amsterdam was opgericht in 1826. Zij bouwden in 1840 de eerste locomotief in Nederland.

[88:](#)

Diepe tenor of hoge bas.

[89:](#)

Cobbler: cocktail.

[90](#):

Julep: verkoelende drank.

[91](#):

11 november 1851 werd de eerste spade in de grond gestoken voor de aanleg van de duinwaterleiding naar Amsterdam. Van Lenneps toespraak is afgedrukt in de *Amsterdamsche Courant* van 13 november 1851. Zie over Jacob van Lenneps bemoeienissen met de duinwaterleiding: M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*, Tweede deel, p. 43 e.v.